

2015

BAROMETR INNOWACYJNOŚCI

Ewaluacja *on-going* Działania 4.2 PO IG

Wyniki pomiaru końcowego

Warszawa, czerwiec 2015 r.

Opracowanie wyników:

ARC Rynek i Opinia Sp. z o. o., PARP

Realizacja badania:

Konsorcjum spółek ARC Rynek i Opinia oraz Exacto

Opracowanie metodologii:

PARP, The Gallup Organization Poland Sp. z o.o.,
CASE-Doradcy Sp. z o. o.

Metodologia badania ewaluacyjnego

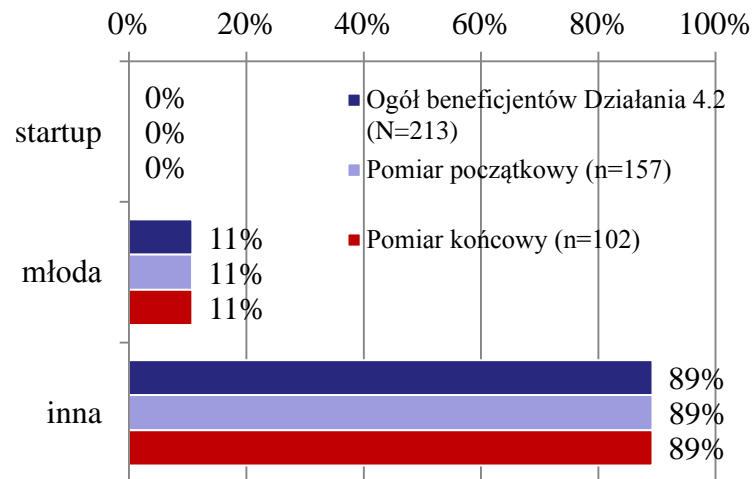
- **METODA:** Projekt „Barometr Innowacyjności – ewaluacja *on-going* Działań PO IG skierowanych do przedsiębiorstw” jest realizowany w latach 2011-2015 w oparciu o technikę *Computer Assisted Web Interviewing*.
- **DOBÓR PRÓBY:** Projekt obejmuje Działania Programu wdrażane przez PARP (4.2, 3.3.2, 4.2, 4.2, 5.4.1, 6.1, 8.1 i 4.2). Co do zasady, **wszyscy beneficjenci** Programu zapraszani są do udziału w badaniu dwukrotnie: w trakcie realizacji (**pomiar początkowy** ok. 1/3 okresu realizacji projektu) oraz 2 lata po zakończeniu projektu (**pomiar końcowy**). Badanie jest realizowane w cyklach półrocznych w oparciu o przyjęty schemat doboru.
Do pomiaru końcowego zakwalifikowano **147 projektów Działania 4.2**, w tym 16 w I rundzie badania (IV kw. 2011 r.), 10 w rundzie II (II kw. 2012 r.), 14 w rundzie III (IV kw. 2012 r.), 13 w rundzie IV (II kw. 2013 r.), 22 w rundzie V (IV kw. 2013 r.), 22 w rundzie VI (II kw. 2014 r.), 24 w rundzie VII (IV kw. 2014 r.), 17 w rundzie VIII (II kw. 2015 r.) i 9 w rundzie dodatkowej.
- **REALIZACJA:** Beneficjenci, w zaproszeniu otrzymali łącze do **kwestionariuszy *on-line***, dotyczących właściwego projektu PO IG oraz wskazówki związane z ich wypełnieniem. W trakcie realizacji badania zespół konsultantów (*help desk*) w razie potrzeby udzielał respondentom wsparcia technicznego i merytorycznego. Dla maksymalizacji *response rate*, kilkakrotnie kontaktowano się z przedsiębiorcami, którzy nie wypełnili kwestionariuszy (**monit mailowy i telefoniczny**).
Pierwszą rundę ewaluacji **Działania 4.2** przeprowadzono od września do grudnia 2011 r., drugą od marca do lipca 2012 r., trzecią od września do listopada 2012 r., czwartą od maja do sierpnia 2013 r., a piątą od września do listopada 2013 r. Finalnie **w ramach pomiaru końcowego** zrealizowano **102 efektywne wywiady**, w tym 8 w rundzie I (rr=50%), 5 w rundzie II (rr=50%), 8 w rundzie III (rr=57%), 8 w rundzie IV (rr=62%), 13 w rundzie V (rr=59%), 14 w rundzie VI (rr=64%), 14 w rundzie VII (rr=58%), 15 w rundzie VIII (n=88%) i 8 w rundzie dodatkowej (n=89%). Ponadto 9 ankiet wypełniono poza ustalonym harmonogramem rund.

PROFIL BENEFICJENTÓW I PROJEKTÓW

DZIAŁANIE	POMIAR POCZĄTKOWY		POMIAR KOŃCOWY		% przypadków pomiaru końcowego danego Działania względem pomiaru początkowego
	N	% przypadków danego Działania względem ogółem	N	% przypadków danego Działania względem ogółem	
4.2	157	74%	102	48%	65%

Profil beneficjentów (1)

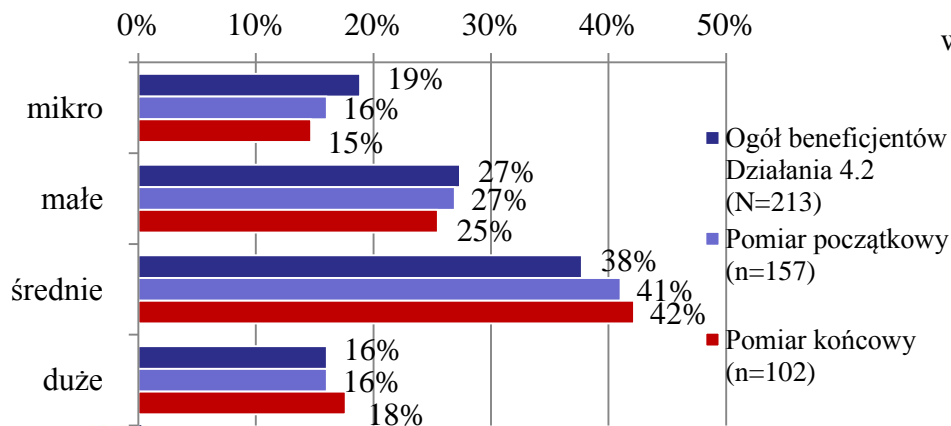
% firm młodych i start-up'ów

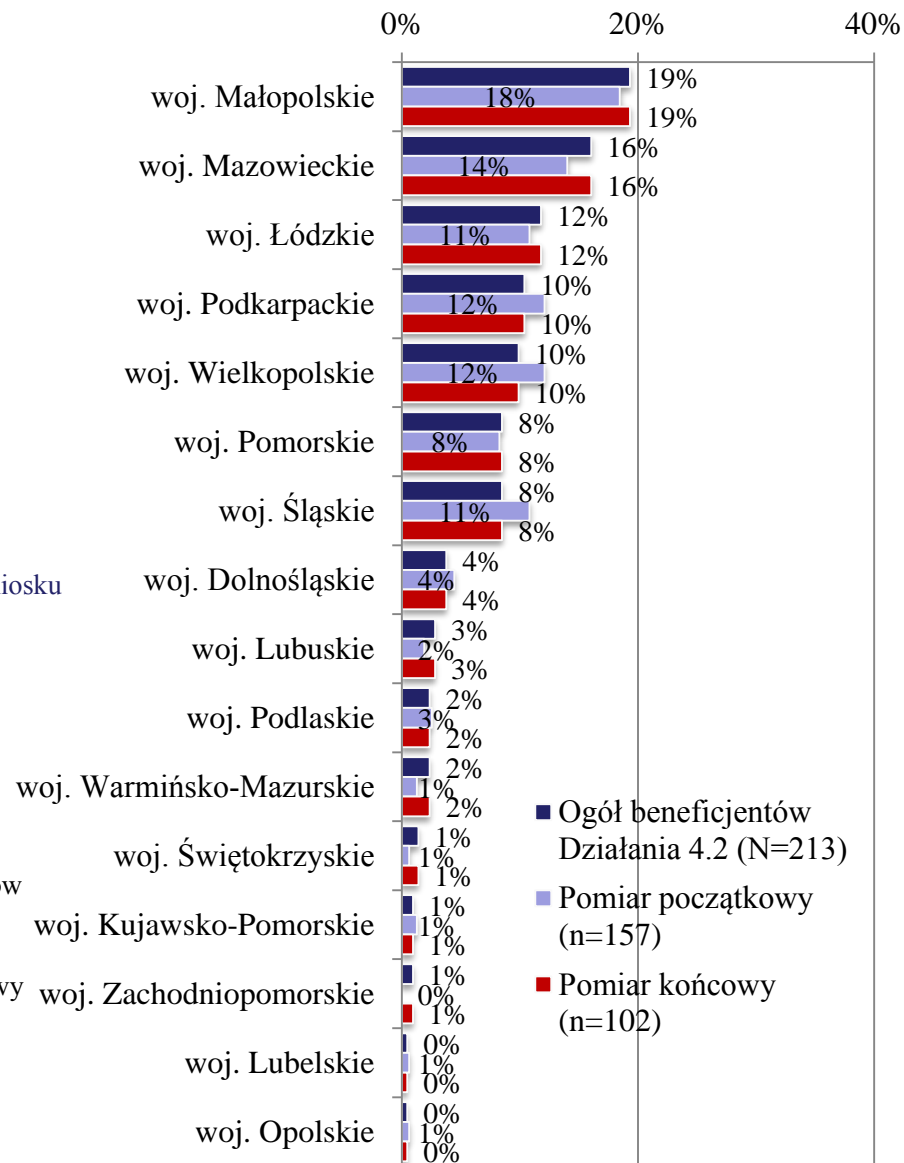
***Start-up** - firmy rozpoczęły działalność w ciągu roku przed złożeniem wniosku

****Młode** - firmy rozpoczęły działalność w okresie od 1 roku do 3 lat przed złożeniem wniosku

Wielkość przedsiębiorstwa

Województwo

Profil beneficjentów (2)

Wielkość zatrudnienia

Beneficjenci Działania 4.2 to firmy, których **średni poziom zatrudnienia** wynosił **170 etatu**.

Kobiety stanowiły **28%** zatrudnionych pracowników.

Średnia liczba osób, z którymi w ciągu roku podpisano co najmniej jedną umowę cywilnoprawną, to **18,6**.

Sprzedaż na eksport

78% firm prowadziło sprzedaż na eksport.

Wartości odnoszą się do roku zakończenia realizacji projektu.

Profil beneficjentów (3)

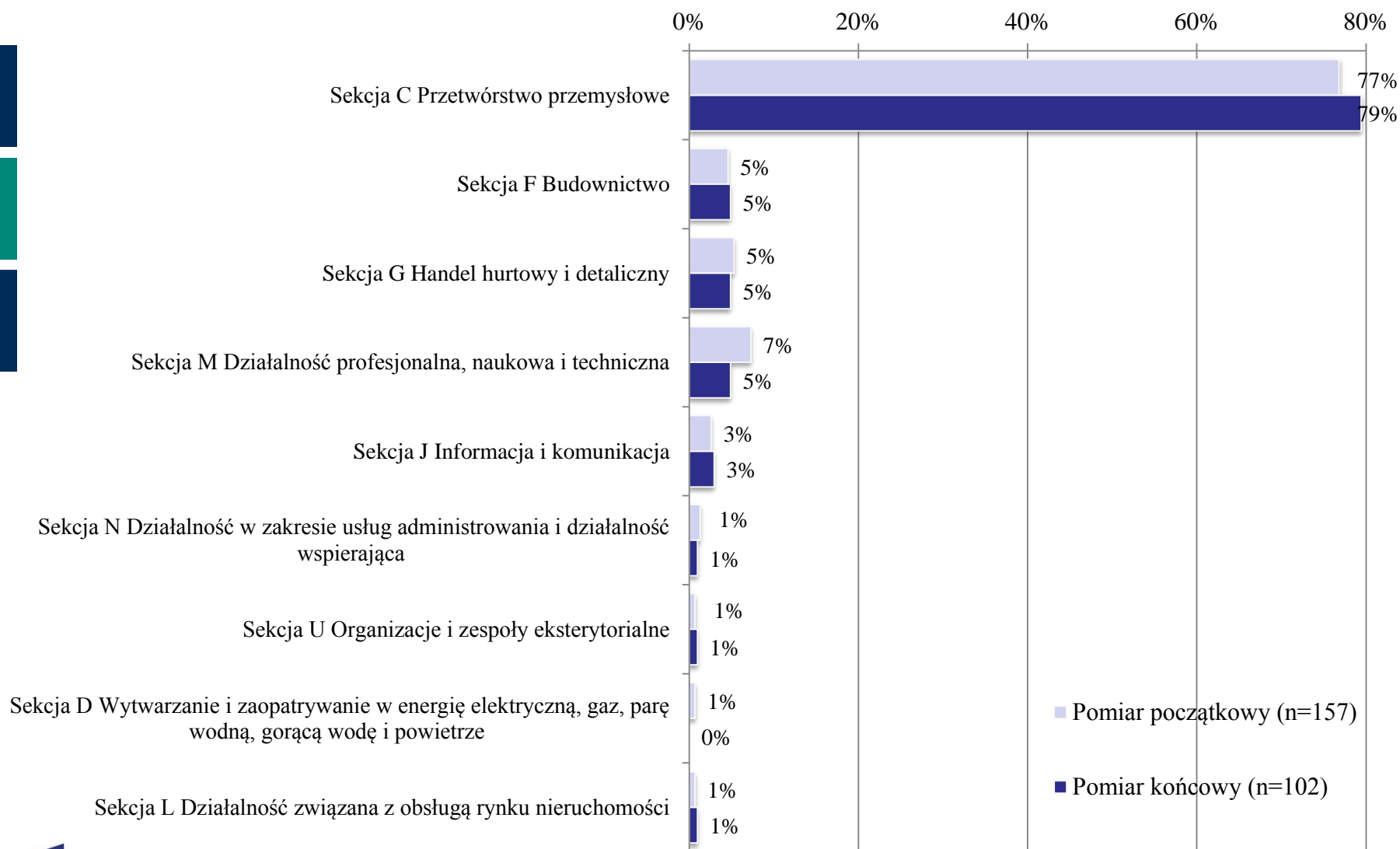
Wielkość miejscowości, w jakiej funkcjonują beneficjenci

	Pomiar początkowy n=157	Pomiar końcowy n=102
Projekty Działania 4.2 realizowane w miastach	72%	69%
w tym w miastach największych (powyżej 500 tys. mieszkańców)	16%	19%
Projekty Działania 4.2 realizowane na terenach wiejskich	28%	31%
w tym na terenach wiejskich poza obrębem aglomeracji (ponad 30 km do miasta powyżej 100 tys. mieszkańców)	44%	33%

Większość projektów była realizowana w miejscu siedziby firmy beneficjenta

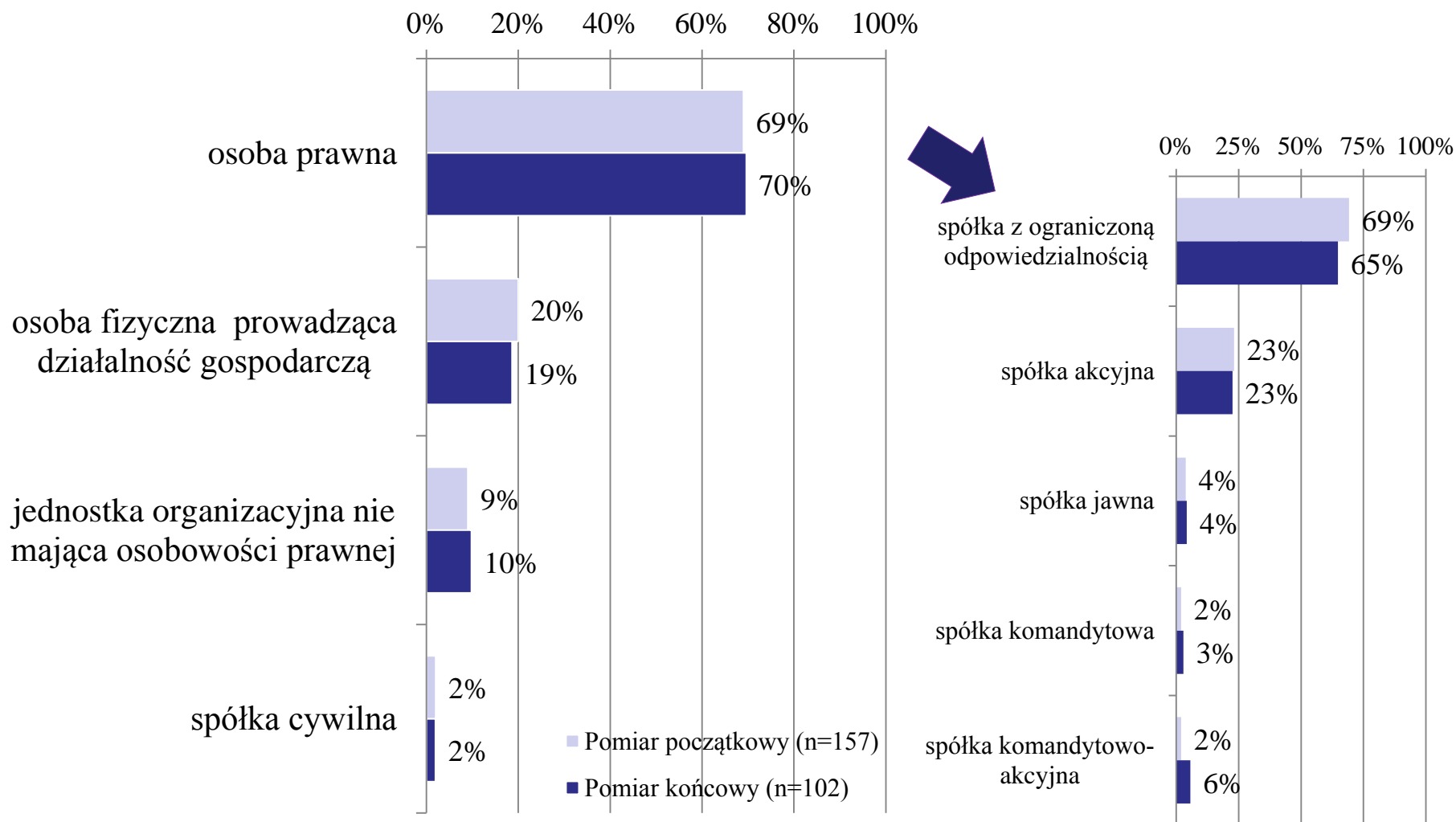
Profil beneficjentów (4)

Sektor wg PKD podstawowej działalności przedsiębiorstwa

Profil beneficjentów (5)

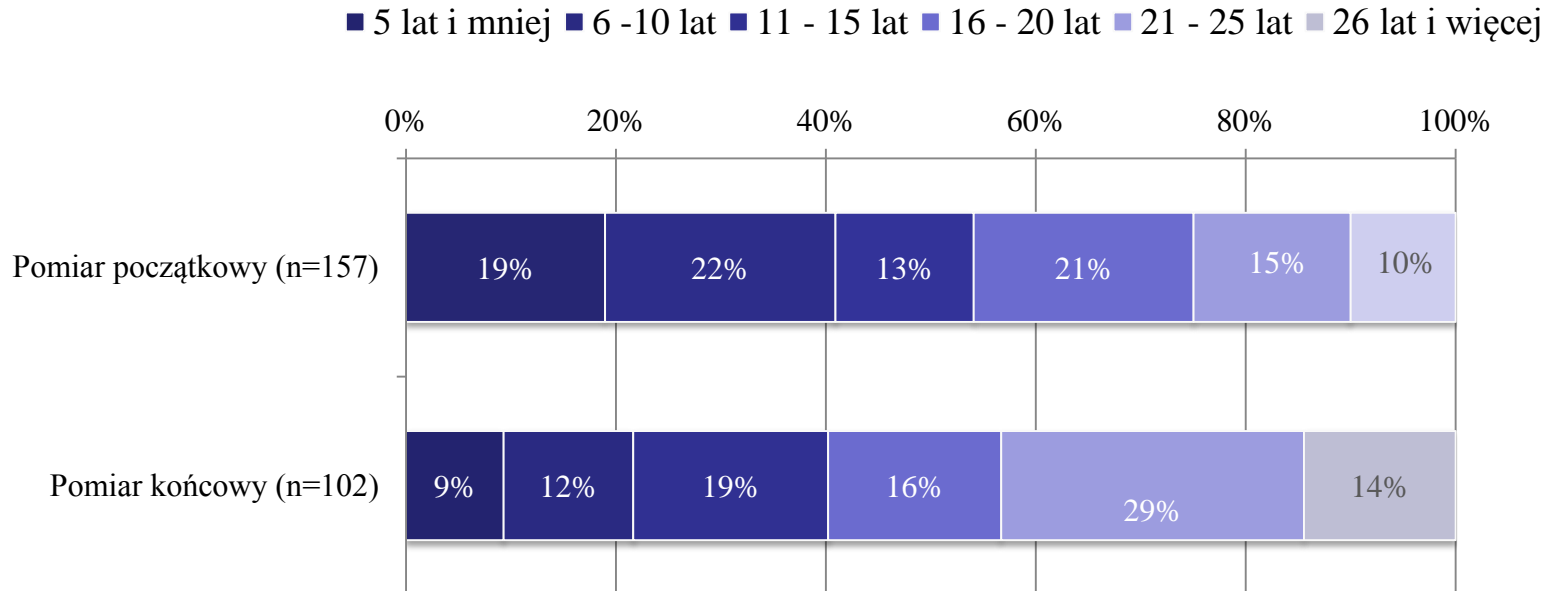
Forma prawna działalności firm beneficjentów

Profil beneficjentów (6)

Okres prowadzenia działalności przez beneficjentów Działań PO IG

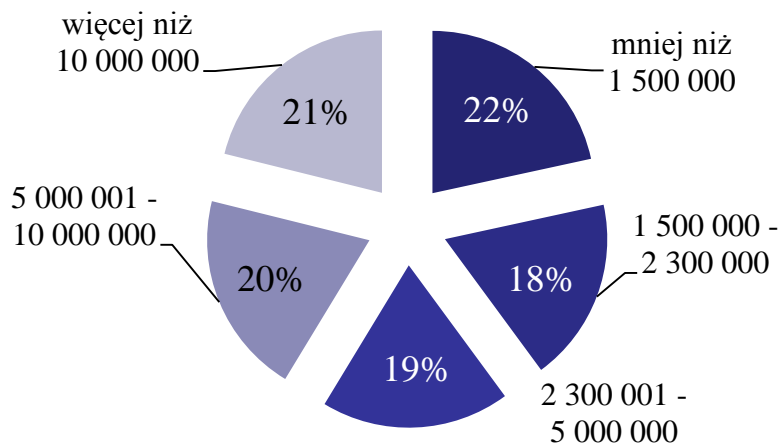
Beneficjenci objęci pomiarem końcowym funkcjonują na rynku średnio od **20 lat**. Beneficjenci objęci pomiarem początkowym – od **17 lat**.

Wartość projektów i dofinansowania w Działaniu 4.2

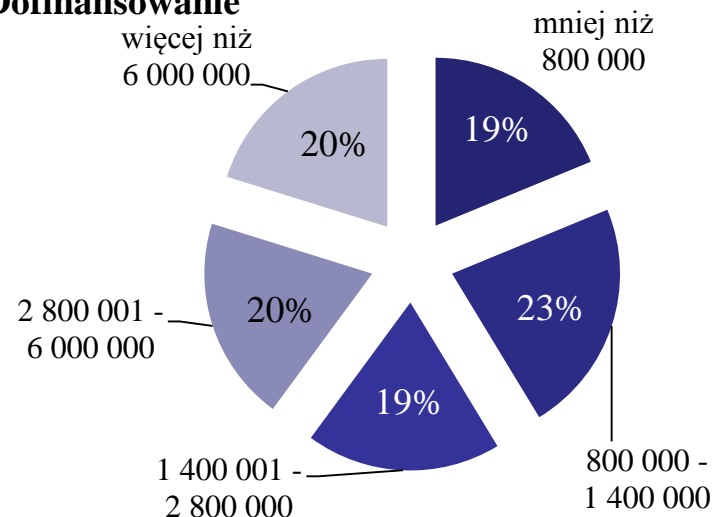
N=213

Średnia wartość dofinansowania w Działaniu 4.2 wyniosła **4 109 629,4 zł**
 Stanowi to średnio **55%** wartości kwalifikowanej projektów.

Wydatki kwalifikowane

Dofinansowanie

	Wydatki kwalifikowane	Dofinansowanie
Średnia	7 427 172,0	4 109 629,4
Dofinansowanie jako % wartości kwalifikowanej	55%	
Odchylenie standardowe	9 918 196,7	5 124 535,6
Minimum	462 815,0	185 126,0
Maksimum	73 452 183,0	21 790 550,0
Percentyl 25	1 693 950,0	942 350,0
Percentyl 50	3 636 000,0	1 986 500,0
Percentyl 75	8 935 000,0	4 902 230,0

DZIAŁALNOŚĆ B+R BENEFICJENTÓW

- ✓ PRZED DOFINANSOWANIEM
- ✓ W OKRESIE REALIZACJI I TRWAŁOŚCI
PROJEKTU

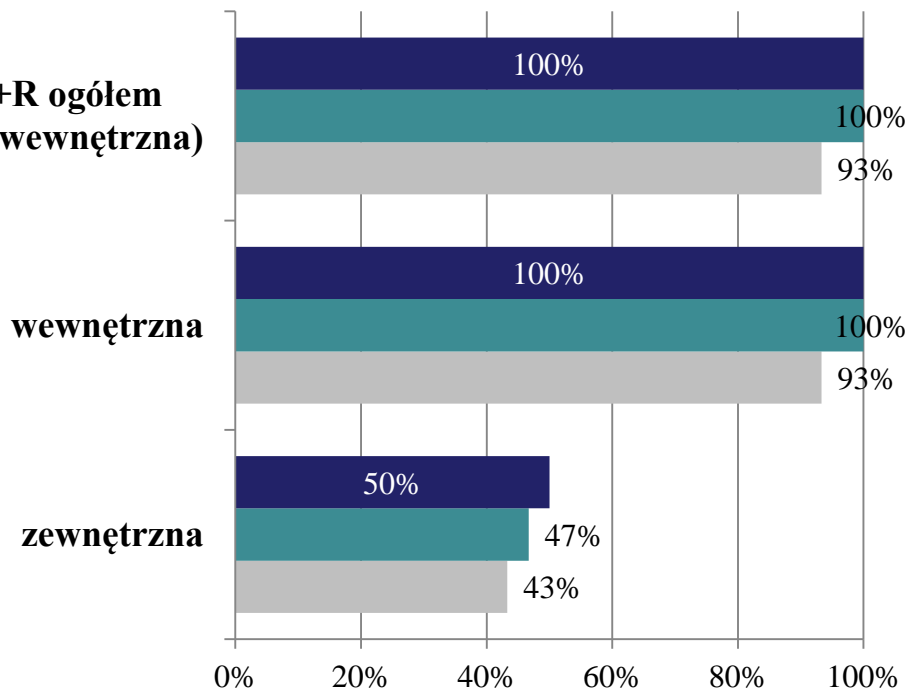
Pytania w tym dziale zadawane były tylko tym respondentom, którzy jako główny cel projektu dofinansowanego z Działania 4.2 wskazali rozwój lub podjęcie działalności badawczo-rozwojowej (B+R) firmy. Pod uwagę brano tylko te przypadki, które brały udział w obu pomiarach.

Działalność B+R przed, w trakcie i po zakończeniu projektu

n=30

Działalność B+R prowadzona przez beneficjentów

Działalność B+R ogółem
(zewnętrzna lub wewnętrzna)

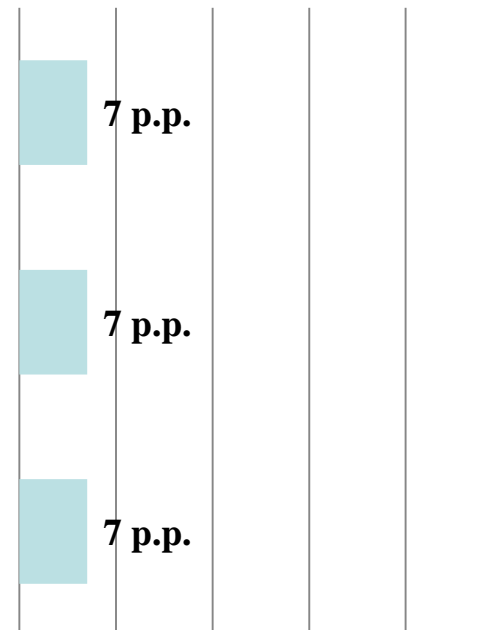

■ 2 lata po zakończeniu projektu (n=30)

■ w trakcie realizacji projektu (n=30)

■ przed dofinansowaniem (n=30)

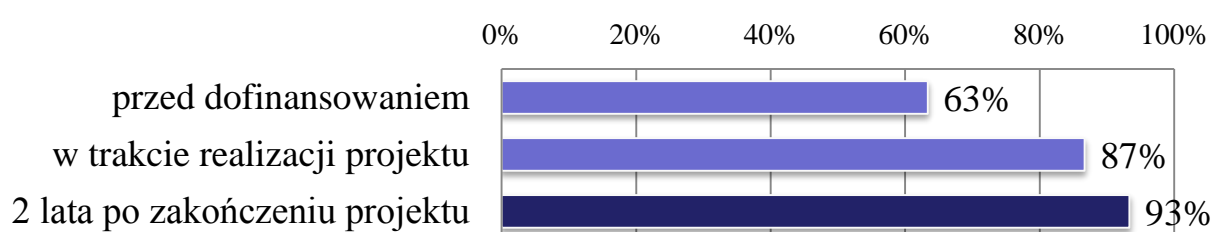
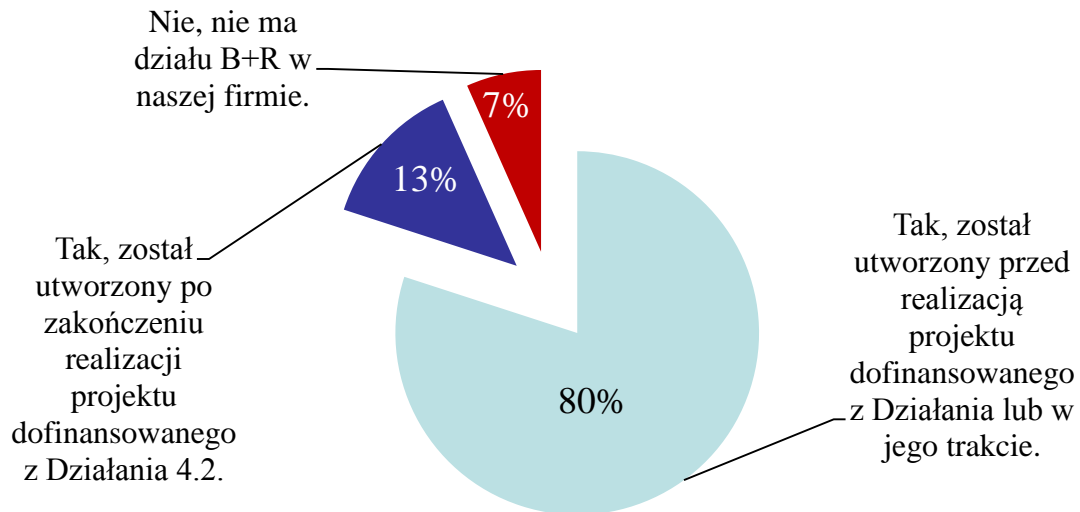
Zmiana pomiędzy okresem
poprzedzającym dofinansowanie
a okresem po zakończeniu projektu

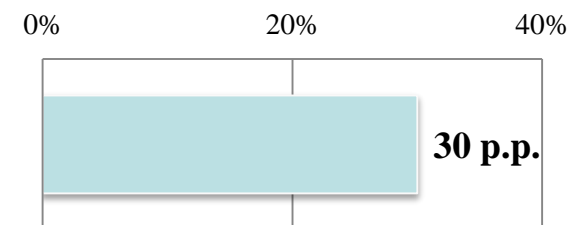
Wewnętrzna działalność B+R przed, w trakcie i po zakończeniu projektu (1)

n=30

Istnienie działu badawczo-rozwojowego w firmach prowadzących wewnętrzną działalność B+R

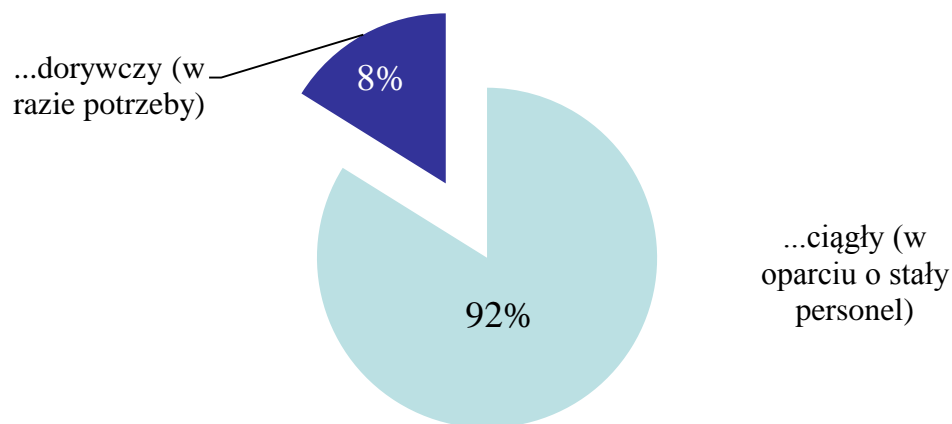
Zmiana pomiędzy okresem poprzedzającym dofinansowanie a okresem po zakończeniu projektu

Wewnętrzna działalność B+R przed, w trakcie i po zakończeniu projektu (2)

Dział B+R w przedsiębiorstwie beneficjenta prowadzi prace badawczo-rozwojowe w sposób...*

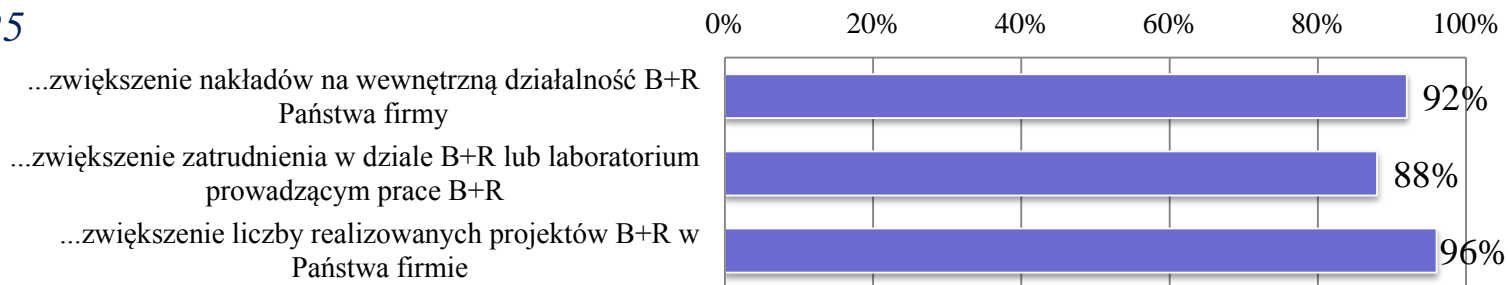
n=25

*Pytanie zadawane beneficjentom, którzy posiadają dział badawczo-rozwojowy

Realizacja projektu dofinansowanego z Działania 4.2 przełożyła się na...**

n=25

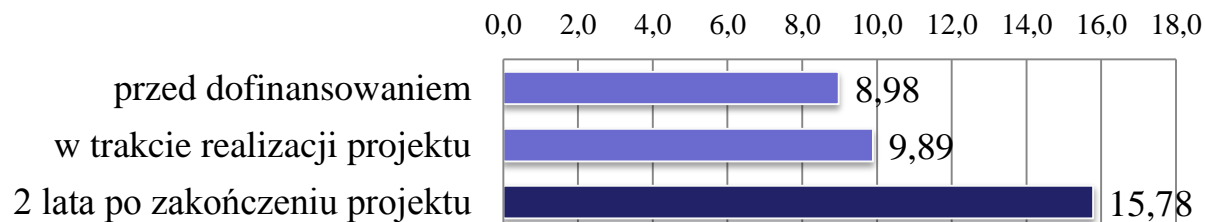

**Pytanie zadawane beneficjentom, którzy posiadali dział badawczo-rozwojowy w pomiarze początkowym i posiadają obecnie

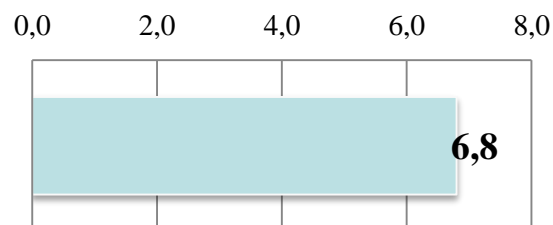
Wewnętrzna działalność B+R przed, w trakcie i po zakończeniu projektu (3)

n=17

Zatrudnienie w dziale badawczo-rozwojowym w firmach prowadzących wewnętrzną działalność B+R

Zmiana pomiędzy okresem poprzedzającym dofinansowanie a okresem po zakończeniu projektu

Jeśli dział badawczo rozwojowy istniał dawniej i nadal istnieje

Działy badawczo-rozwojowe istnieją w firmach beneficjentów Działania 4.2 średnio od **1996** roku.

Wewnętrzna działalność B+R przed, w trakcie i po zakończeniu projektu (4)

n=30

Czy w toku realizacji projektu dofinansowanego z Działania 4.2 ...*

Pyt. wielokrotnego wyboru

**Liczba ulepszonych
dzięki dofinansowaniu
projektów B+R**

8,6

**Liczba nowych
projektów z zakresu
działalności B+R**

8,3

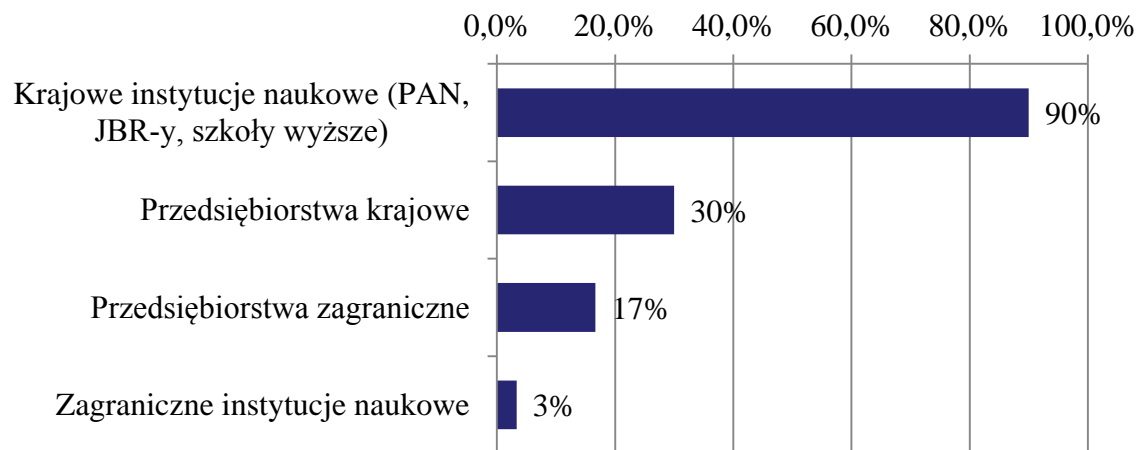
*Pytanie zadawane respondentom, którzy w trakcie pomiaru początkowego lub końcowego posiadali dział badawczo-rozwojowy lub laboratorium prowadzące prace badawczo-rozwojowe.

Zewnętrzna działalność B+R po zakończeniu projektu

n=30

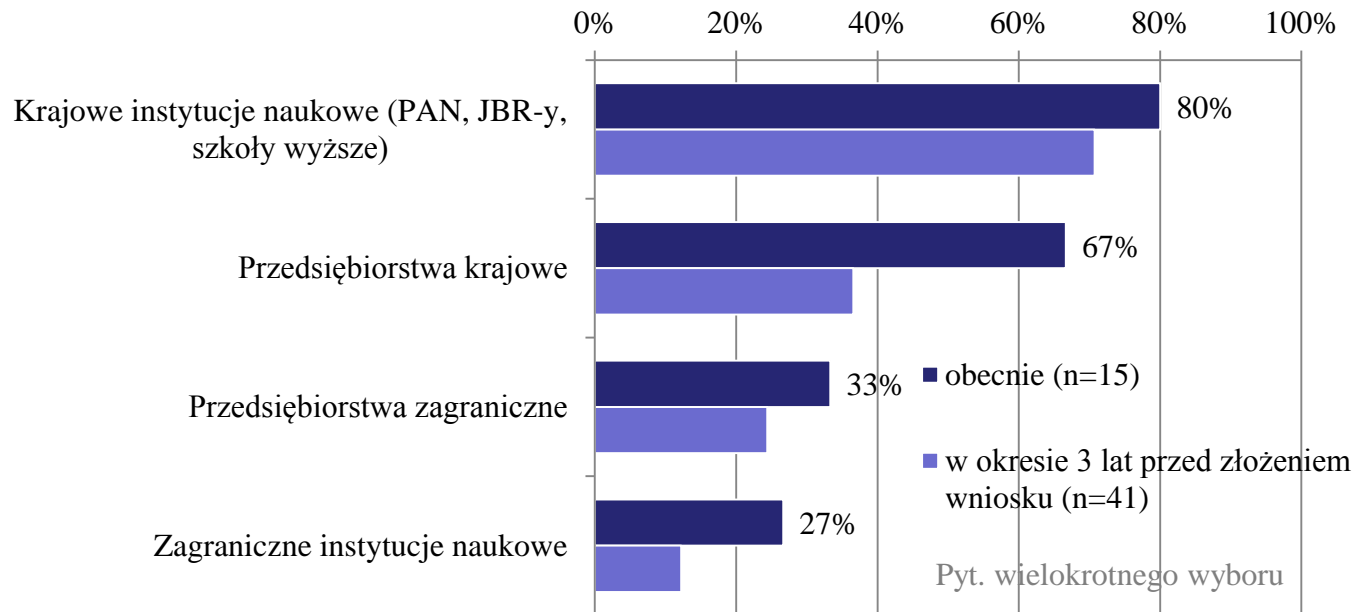
Podmioty, z którymi podpisano umowy o współpracy w zakresie działalności B+R

Pyt. wielokrotnego wyboru

Zewnętrzna działalność B+R przed i po zakończeniu projektu

Podmioty zewnętrzne, od których firma nabywa/nabywała wyniki prac badawczo-rozwojowych

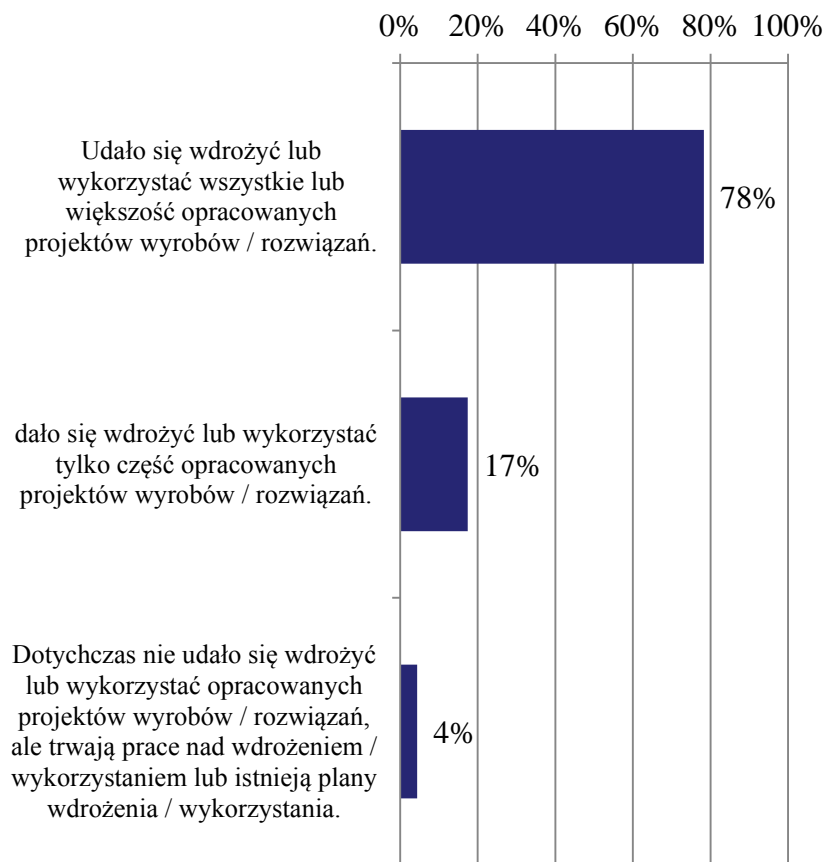
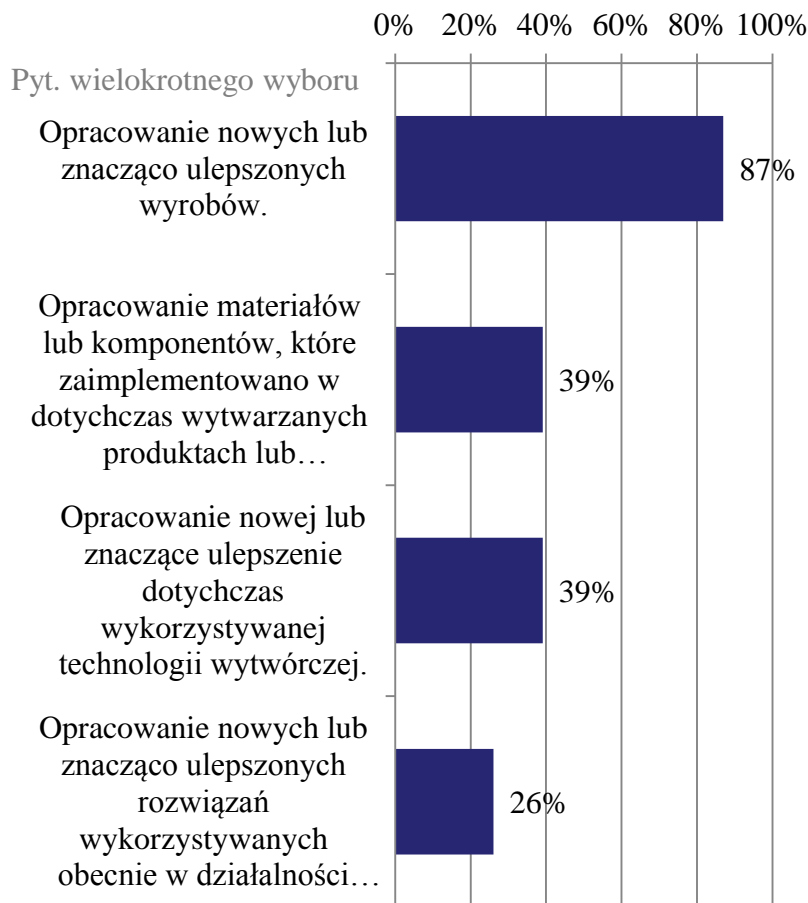

Efekty prac badawczo-rozwojowych

Główny efekt działu badawczo-rozwojowego w związku z realizacją dofinansowanego projektu*

W jakim stopniu udało się wdrożyć do produkcji opracowane projekty wyrobów / wykorzystać opracowane rozwiązania w produkcji wyrobów / wykorzystać opracowane rozwiązania w działalności usługowej?*

n=23

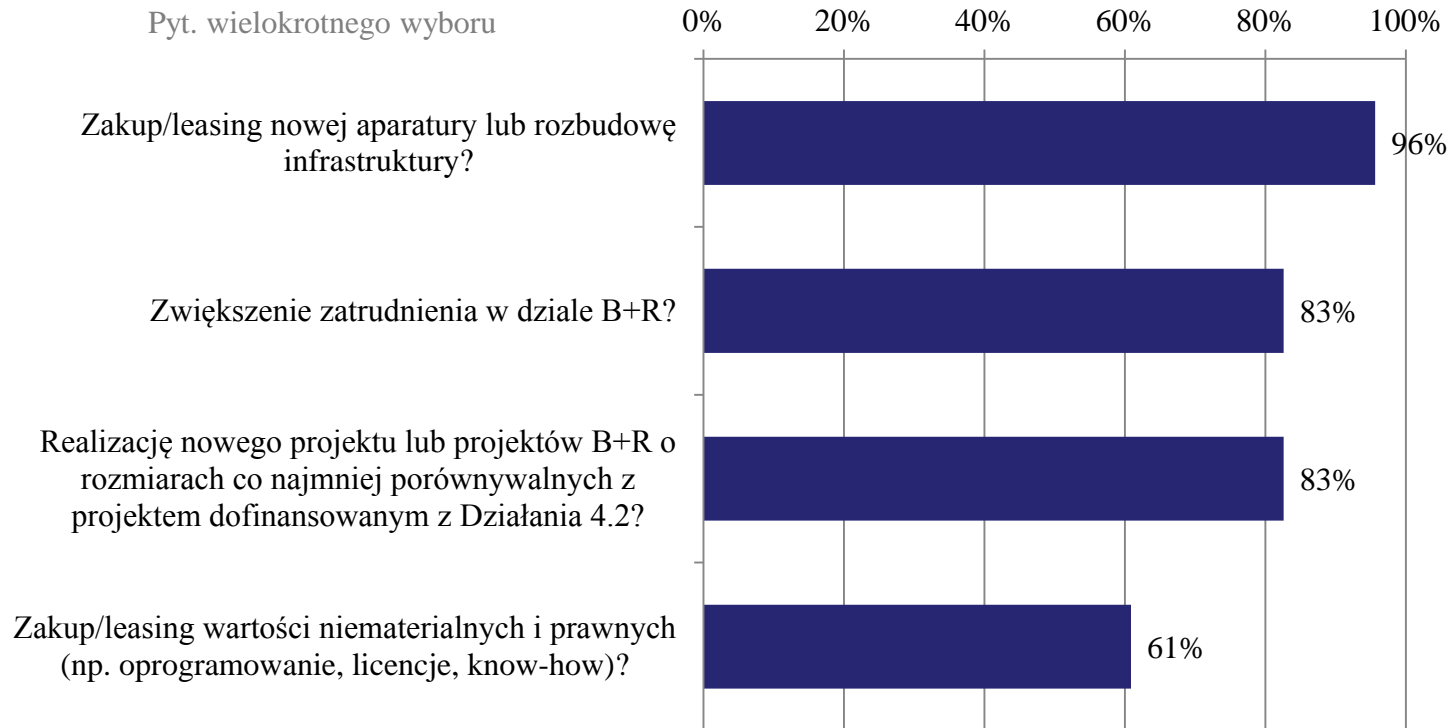

* Pytania zadawane beneficjentom, którzy utworzyli dział B+R lub laboratorium prowadzące prace B+R przed lub w trakcie realizacji projektu dofinansowanego z Działania

Plany związane z działalnością badawczo-rozwojową w przyszłości (1)

n=23

Czy w ciągu najbliższych 12 miesięcy planują Państwo...*

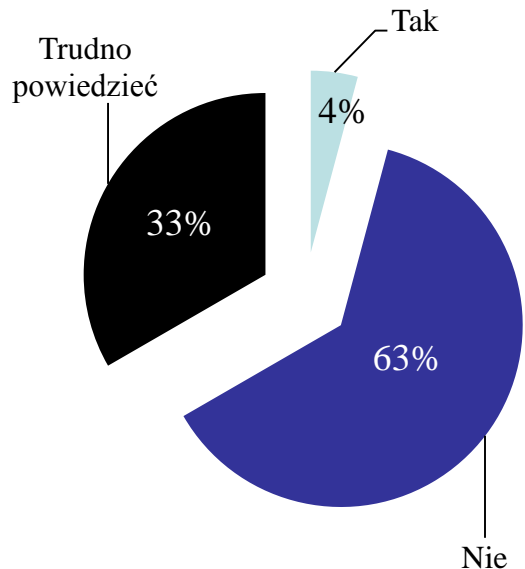
* Żadna z badanych firm nie planuje ograniczyć działalności działu B+R oraz nie planuje zamknięcia działalności B+R.

* Pytania zadawane beneficjentom, którzy posiadają obecnie dział badawczo-rozwojowy lub laboratorium prowadzące prace B+R

Plany związane z działalnością badawczo-rozwojową w przyszłości (2)

n=24

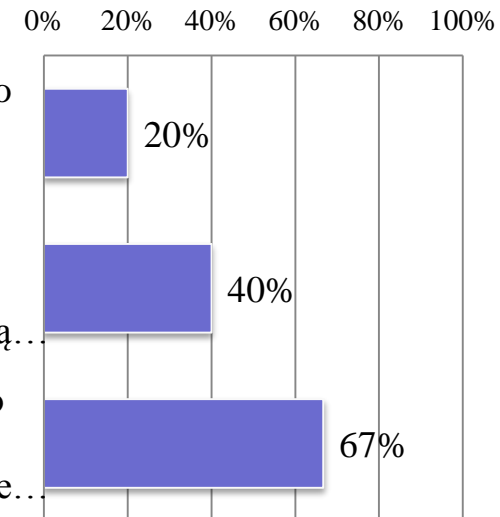
Czy zamierzają Państwo przekształcić przedsiębiorstwo – w całości lub poprzez wyodrębnienie jego części – w Centrum Badawczo-Rozwojowe?*

Nie mamy odpowiedniego potencjału by osiągnąć status CBR.

Nie prowadzimy działalności B+R z dostatecznie wysoką...

Funkcjonowanie jako Centrum Badawczo-Rozwojowe nie pasuje...

n=15

* Pytanie zadawane beneficjentom Działania, których projekt nie zakładał przekształcenia firmy w Centrum Badawczo Rozwojowe.

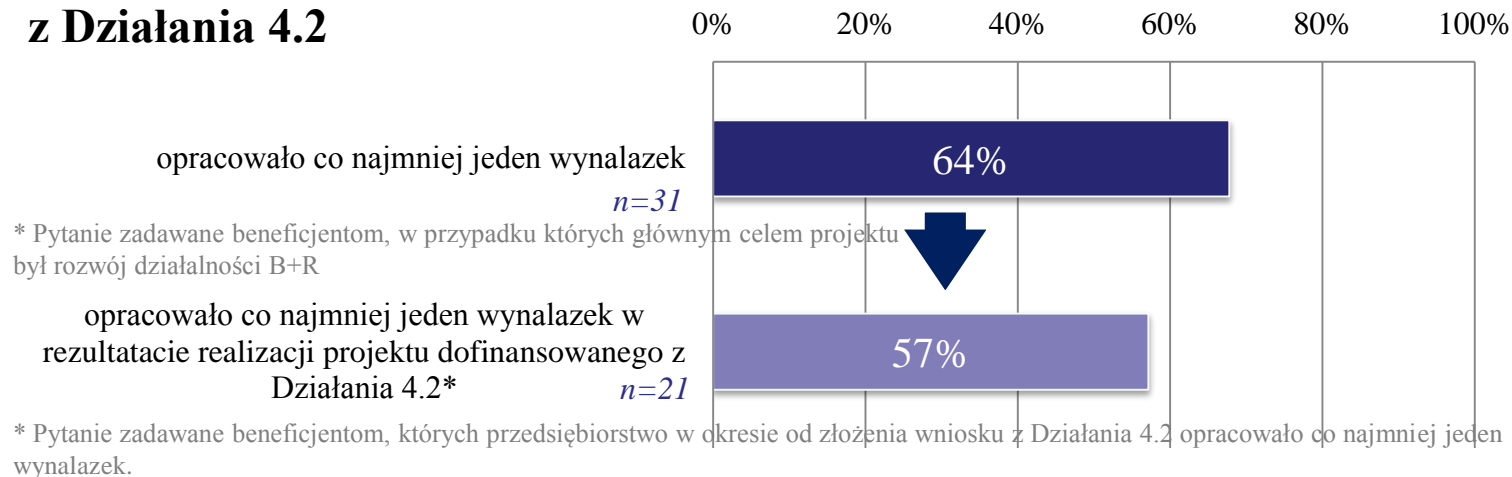

REZULTATY PROJEKTU

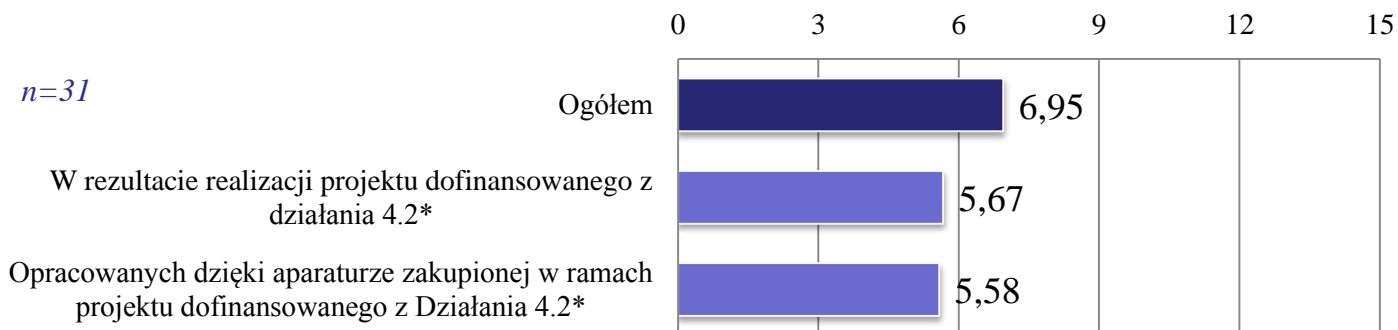
- ✓ ZGŁOSZENIA PATENTOWE
- ✓ WZORY PRZEMYSŁOWE
- ✓ WZORY UŻYTKOWE

Zgłoszenia patentowe (1)

Udział przedsiębiorstw, które w okresie od złożenia wniosku z Działania 4.2

Średnia liczba opracowanych wynalazków

* Pytanie zadawane beneficjentom, których przedsiębiorstwo w okresie od złożenia wniosku z Działania 4.2 opracowało co najmniej jeden wynalazek w rezultacie realizacji projektu dofinansowanego z działania 4.2

Zgłoszenia patentowe (2)

9 z 10 beneficjentów, którzy **opracowali** co najmniej jeden **wynalazek** w rezultacie projektu dofinansowanego z Działania 4.2, **zgłosiło go do opatentowania**.

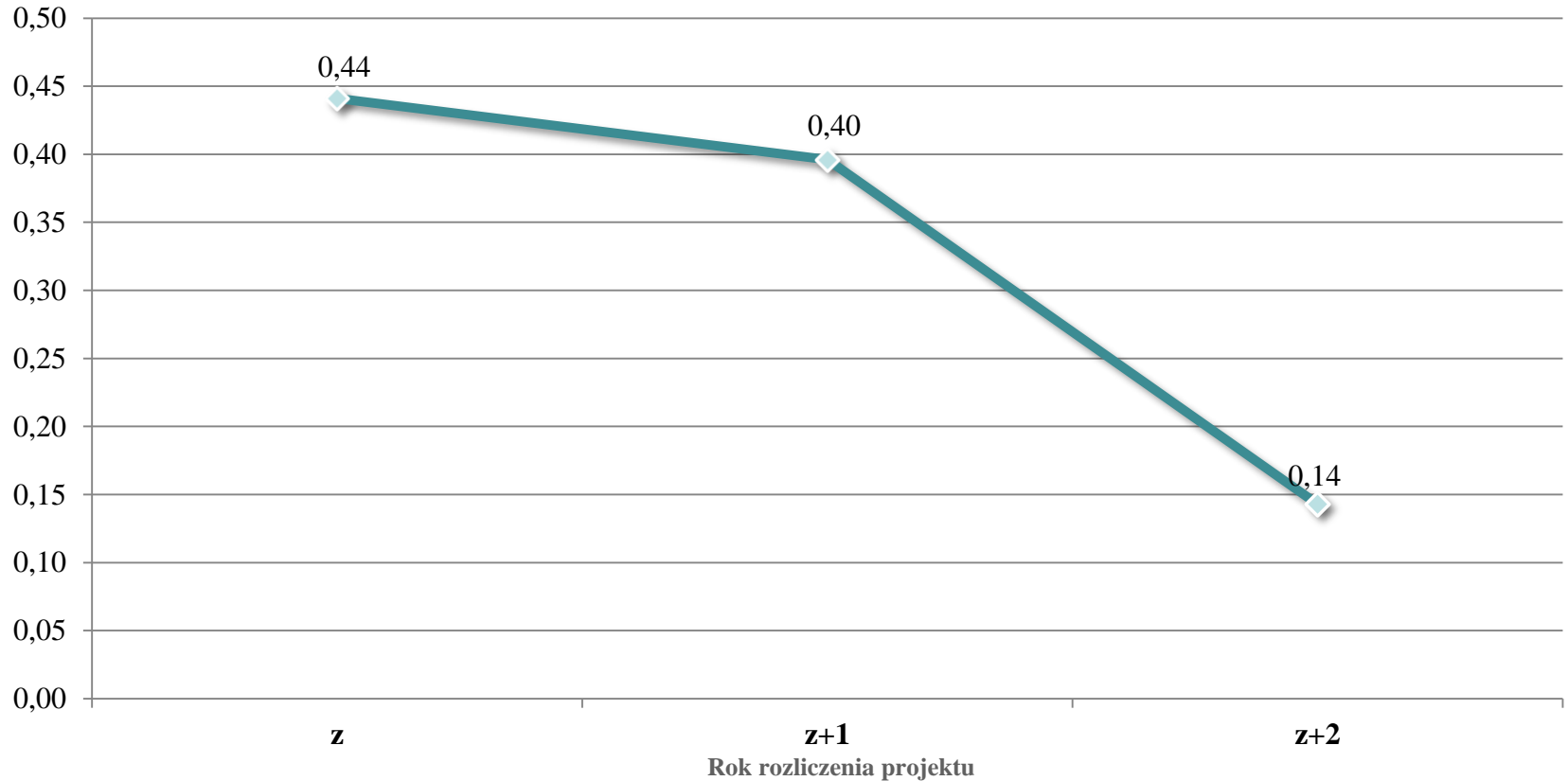
Przeciętnie **zgłoszono** do opatentowania **trzy** (3,72) wynalazki, z czego średnio **dwóm** (1,91) został **przyznany patent**.

Zgłoszenia patentowe (3)

Średnia liczba zgłoszeń patentowych i patentów (na firmę)
w kolejnych latach względem roku rozliczenia projektu (z)

n=102

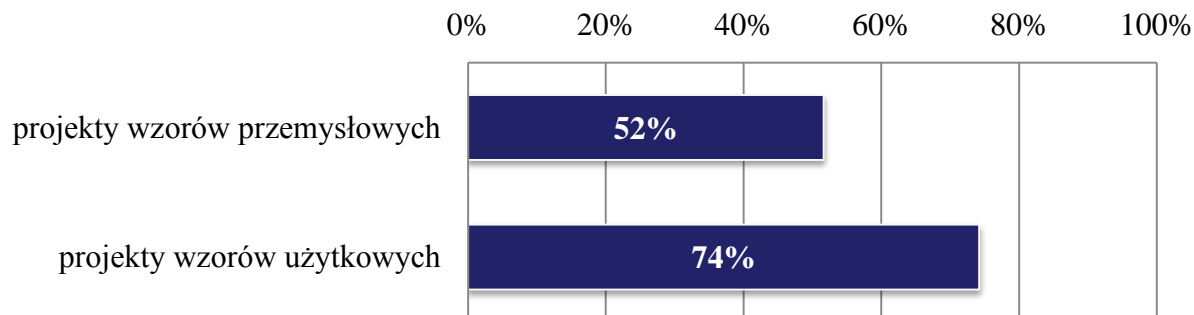

◆ Liczba wynalazków zgłoszonych do opatentowania ogółem

Wzory przemysłowe i użytkowe (1)

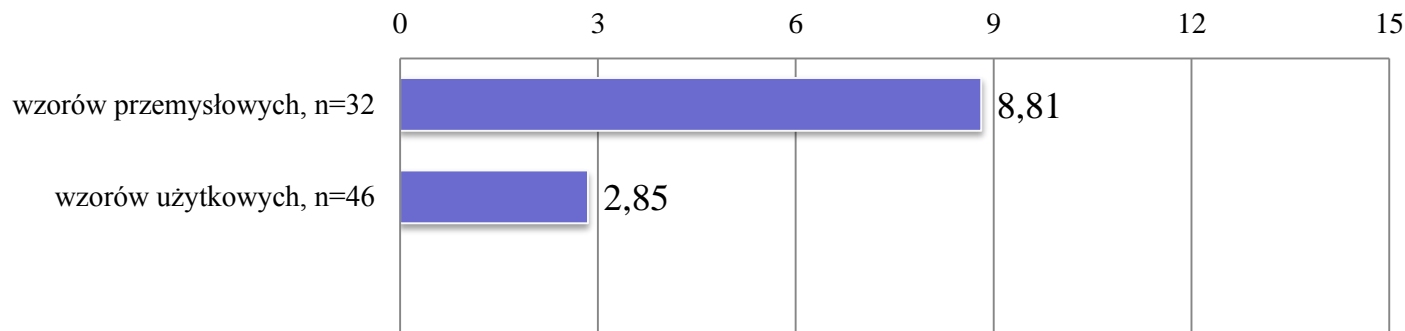
Udział przedsiębiorstw, które w okresie od złożenia wniosku z Działania 4.2 opracowały:

n=62

* Pytania zadawane beneficjentom, w przypadku których głównym celem projektu było opracowanie wzorów przemysłowych lub użytkowych

Średnia liczba opracowanych projektów*

* Pytania zadawane beneficjentom, których przedsiębiorstwo w ramach projektu dofinansowanego z działania 4.2 opracowało projekty wzorów przemysłowych lub użytkowych

Wzory przemysłowe i użytkowe (2)

93% beneficjentów, którzy w ramach projektu dofinansowanego z Działania 4.2 opracowali co najmniej jeden **wzór przemysłowy**, zgłosiło go do ochrony prawnej.

Przeciętnie **zgłoszono siedem (6,54)** wzorów przemysłowych, z czego średnio dla **pięciu (5,93)** uzyskano prawa wynikające z rejestracji.

n=30

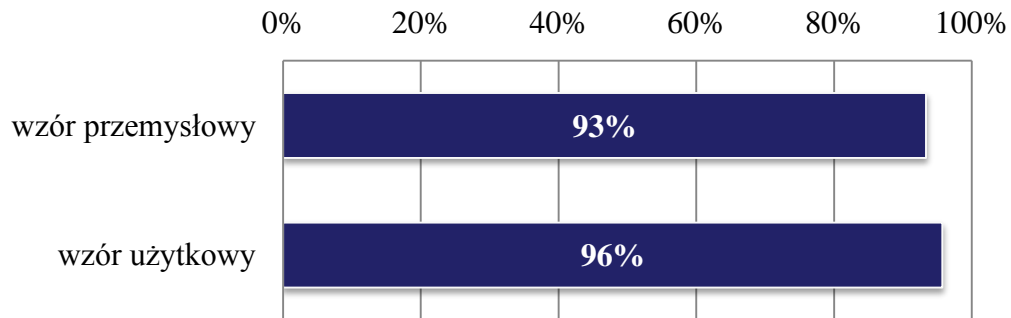
96% beneficjentów, którzy w ramach projektu dofinansowanego z Działania 4.2 opracowali co najmniej jeden **wzór użytkowy**, zgłosiło go do ochrony prawnej.

Przeciętnie **zgłoszono trzy (2,78)** wzory użytkowe, z czego średnio dla **dwóch (2,38)** uzyskano prawa ochronne.

n=30

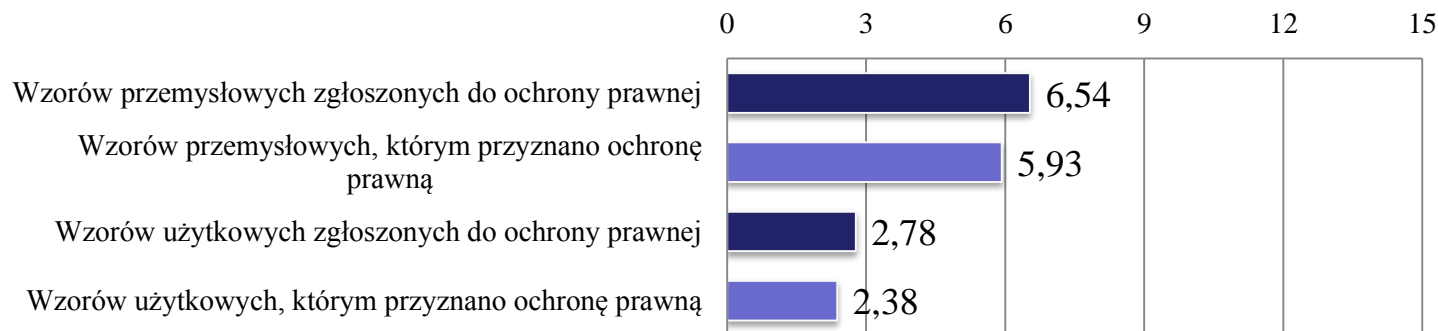
Wzory przemysłowe i użytkowe (2)

Udział przedsiębiorstw, które zgłosiły do ochrony prawnej co najmniej jeden opracowany w ramach projektu dofinansowanego z Działania 4.2:

n=30

Średnia liczba:*

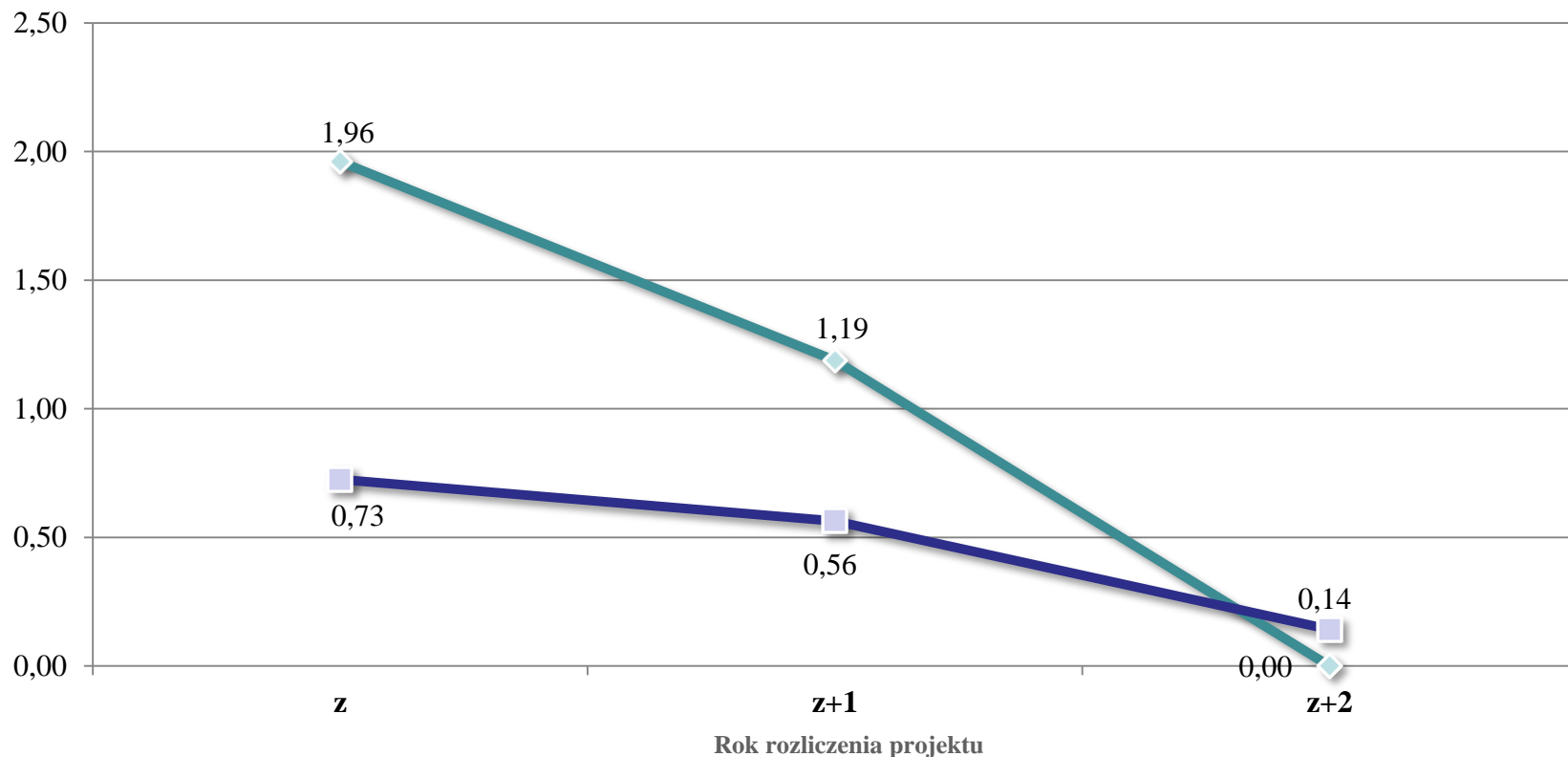
* Pytania zadawane beneficjentom, których przedsiębiorstwo w ramach projektu dofinansowanego z działania 4.2 zgłosiło do ochrony prawnej co najmniej jeden projekt wzoru przemysłowego lub użytkowego

n=30

Wzory przemysłowe i użytkowe (3)

Średnia liczba wzorów przemysłowych i użytkowych (na firmę) w kolejnych latach względem roku rozliczenia projektu (z)

n=25

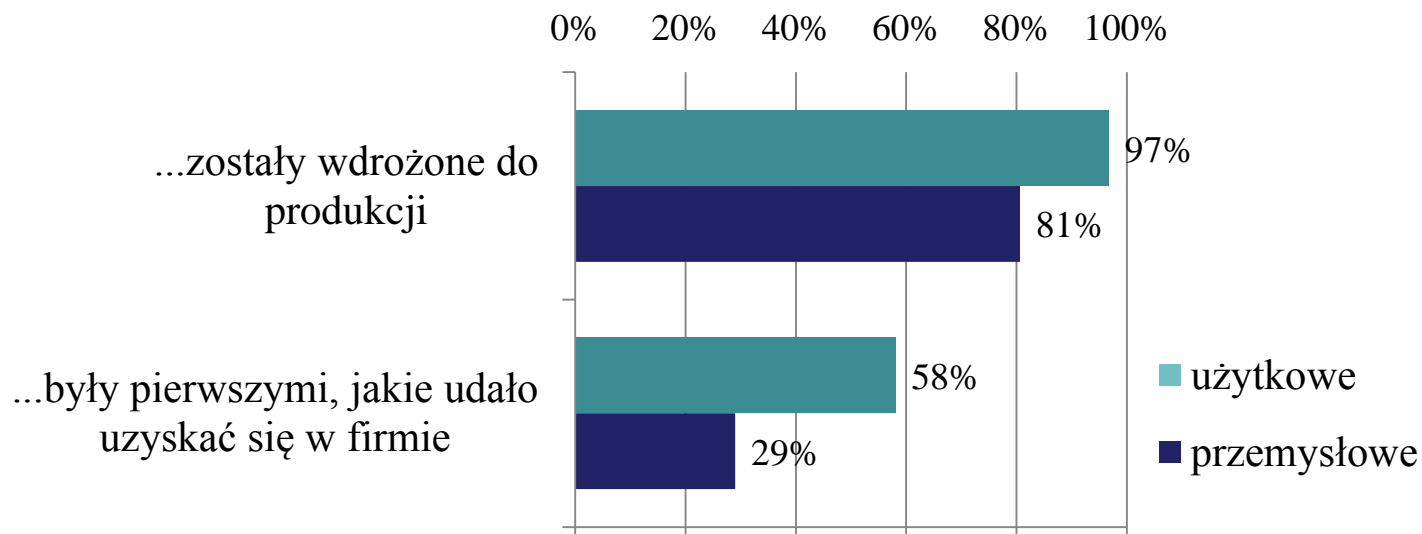
—◆— Liczba opracowanych i wdrożonych wzorów przemysłowych

—■— Liczba opracowanych i wdrożonych wzorów użytkowych

Wzory przemysłowe i użytkowe (4)

Czy zarejestrowane wzory, które opracowano w ramach projektu dofinansowanego z Działania 4.2... *

n=25

*Pytanie zadawane beneficjentom Działania 4.2, którzy zgłosili do ochrony prawnej co najmniej jeden wzór przemysłowy/użytkowy lub uzyskali już prawo z rejestracji co najmniej jednego zgłoszonego wzoru przemysłowego/użytkowego.

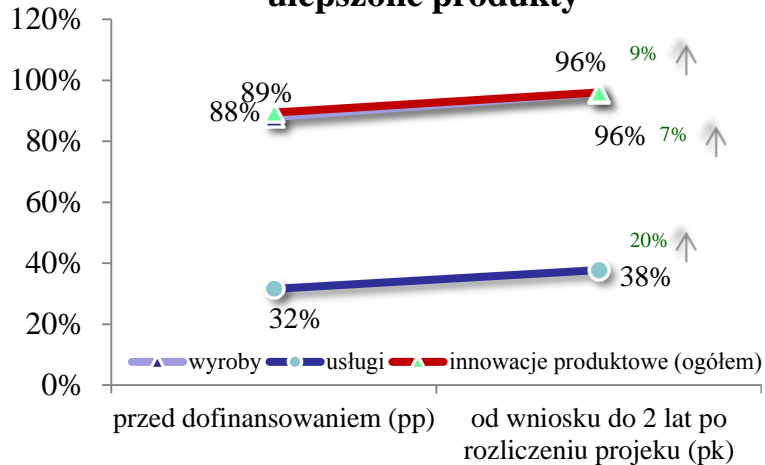
DZIAŁALNOŚĆ INNOWACYJNA BENEFICJENTÓW PRZED DOFINANSOWANIEM I PO REALIZACJI PROJEKTU

*Pod uwagę brano tylko te przypadki, które brały udział w obu pomiarach

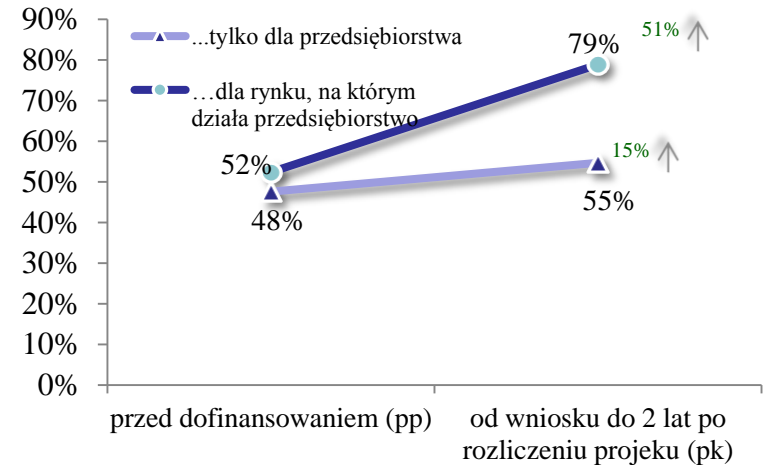
Innowacje produktowe

n=102

Nowe lub istotnie ulepszone produkty

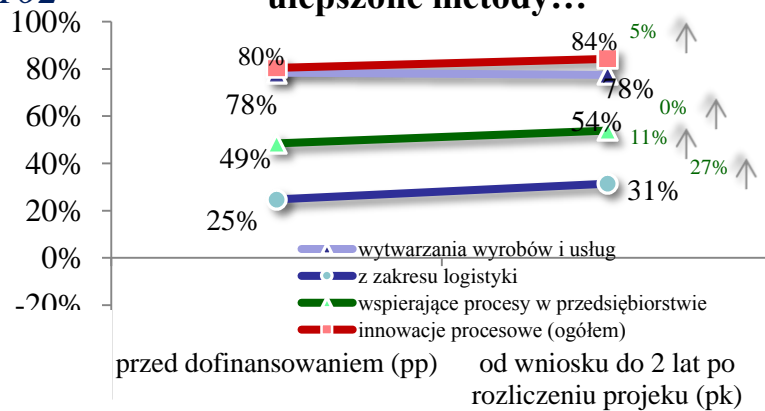
Wyroby lub usługi nowe lub istotnie ulepszone

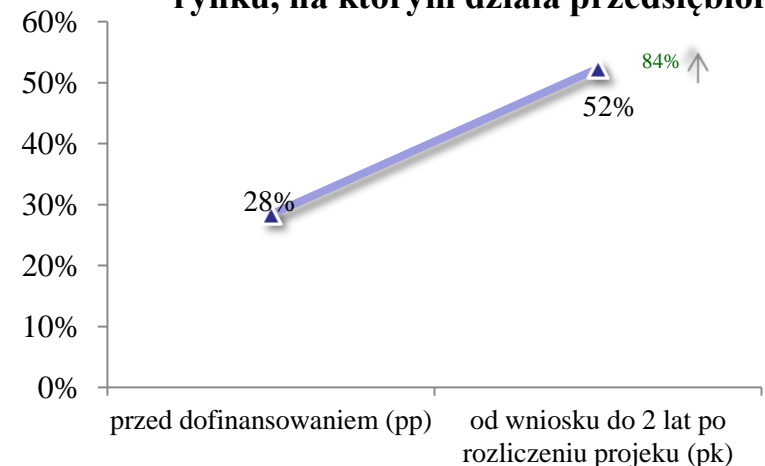
Innowacje procesowe

n=102

Nowe lub istotnie ulepszone metody...

Procesy nowe lub istotnie ulepszone dla rynku, na którym działa przedsiębiorstwo

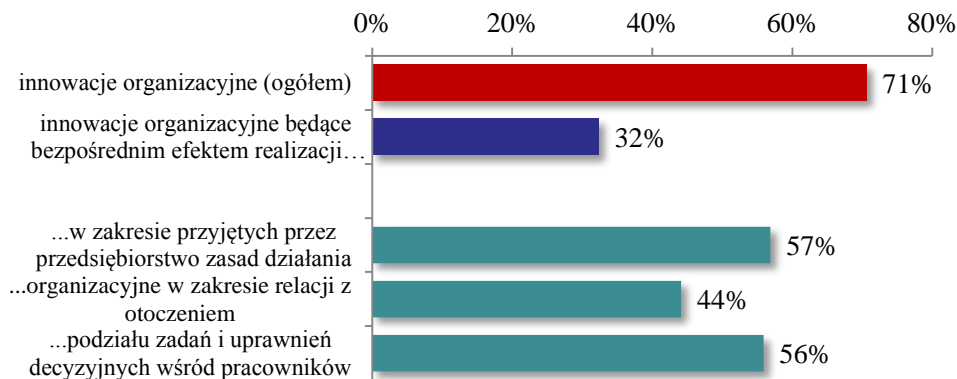

Innowacje organizacyjne

n=102

Nowe metody organizacyjne...

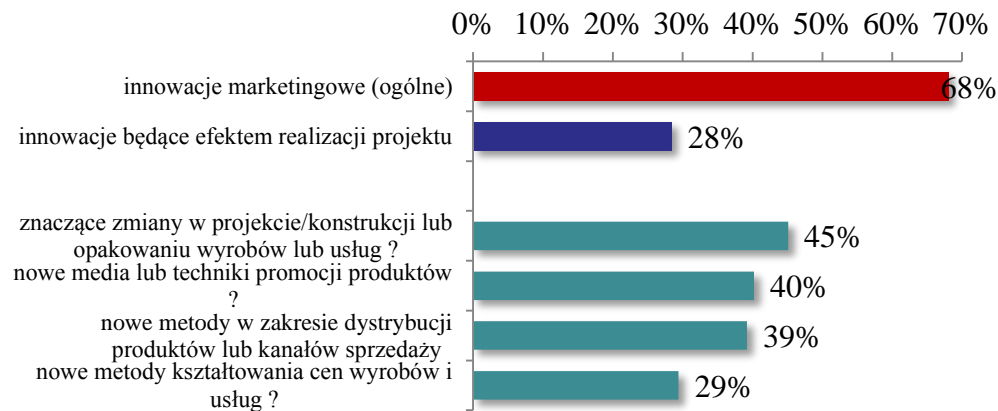
od wniosku do 2 lat po rozliczeniu projektu (pk)

Innowacje marketingowe

n=102

Nowe metody marketingowe...

Innowacje korzystne dla środowiska - technologie środowiskowe

n=102

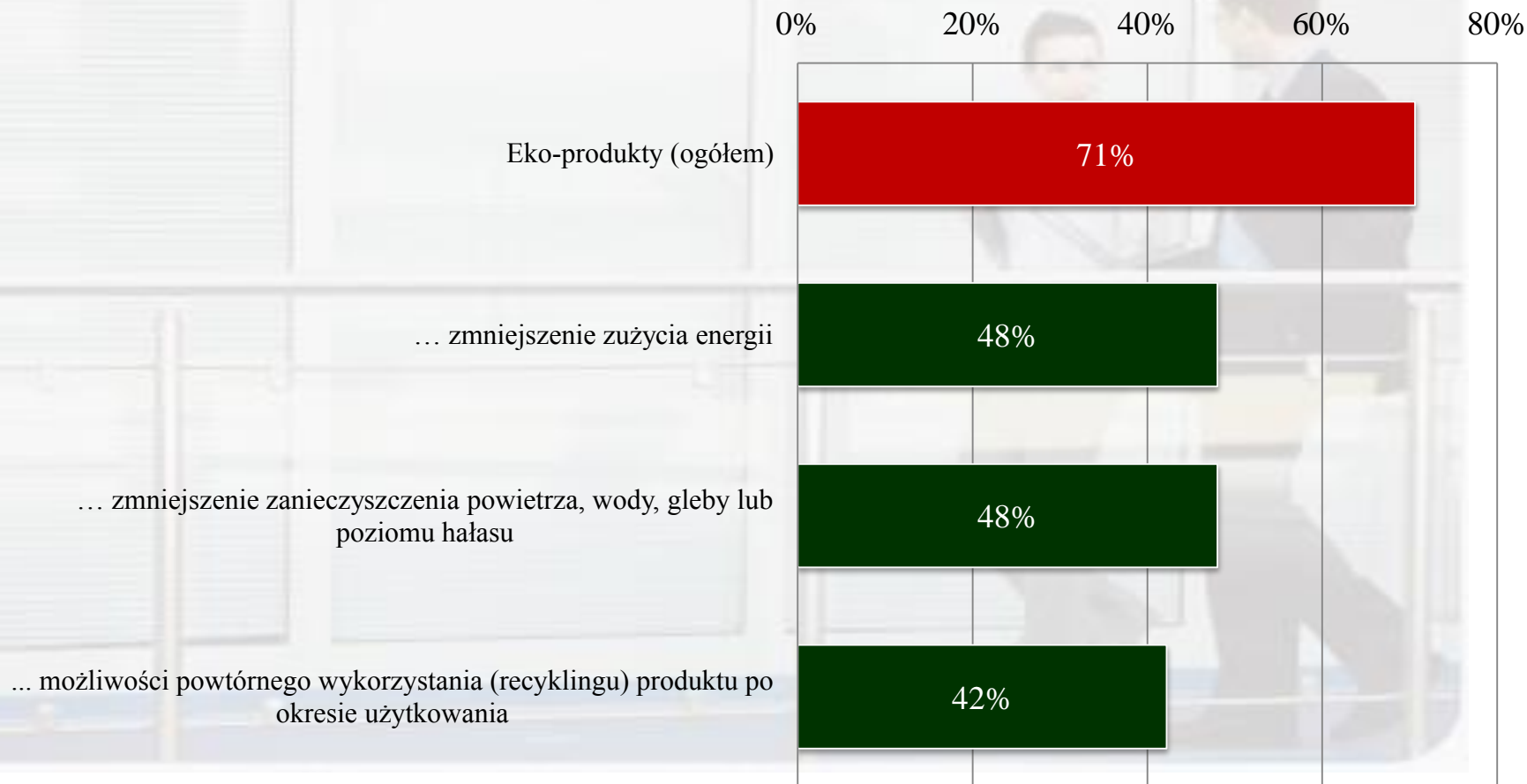
Czy w wyniku realizacji projektu, Państwa przedsiębiorstwo wprowadziło produkt (wyrób lub usługę), proces, metodę organizacyjną lub marketingową, które przyniosł korzyści dla środowiska uzyskane w trakcie wytwarzania przez Państwa przedsiębiorstwo wyrobów lub usług (technologie środowiskowe):

Innowacje korzystne dla środowiska – eko-produkty

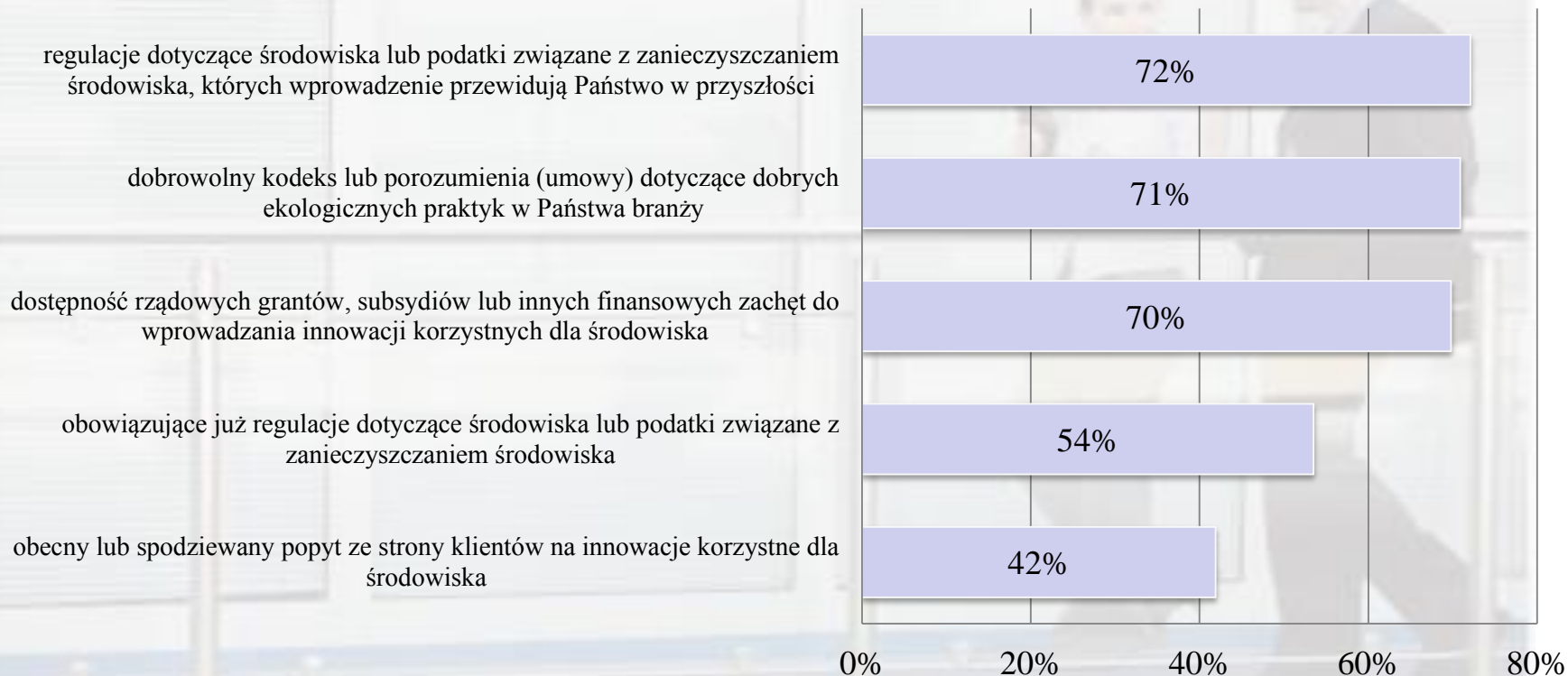
n=102

Czy w wyniku realizacji projektu współfinansowanego ze środków Działania 4.4., Państwa przedsiębiorstwo wprowadziło produkt (wyrób lub usługę), proces, metodę organizacyjną lub marketingową, które przyniosły korzyści dla środowiska uzyskane w okresie użytkowania zakupionego wyrobu lub korzystania z usługi przez użytkowników końcowych (eko-produkty):

Innowacje korzystne dla środowiska

Jakie były główne powody, dla których Państwa przedsiębiorstwo zdecydowało się wprowadzić innowację korzystną dla środowiska?

n=89

Pytanie zadawane Beneficjentom, którzy w wyniku realizacji projektu współfinansowanego ze środków Działania 4.2 wprowadzili jakąkolwiek innowację korzystną dla środowiska.

ZMIANY SPOWODOWANE REALIZACJĄ PROJEKTU

- ✓ ZMIANY ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ PROJEKTU
- ✓ TRUDNOŚCI Z UTRZYMANIEM EFEKTÓW
REALIZACJI PROJEKTU

Zmiany związane z realizacją projektu (1)

Czy na chwilę obecną dostrzegają Państwo którąś z poniższych zmian, w stosunku do sytuacji Państwa firmy w roku, w którym składano wnioski o dofinansowanie z Działania 4.2?

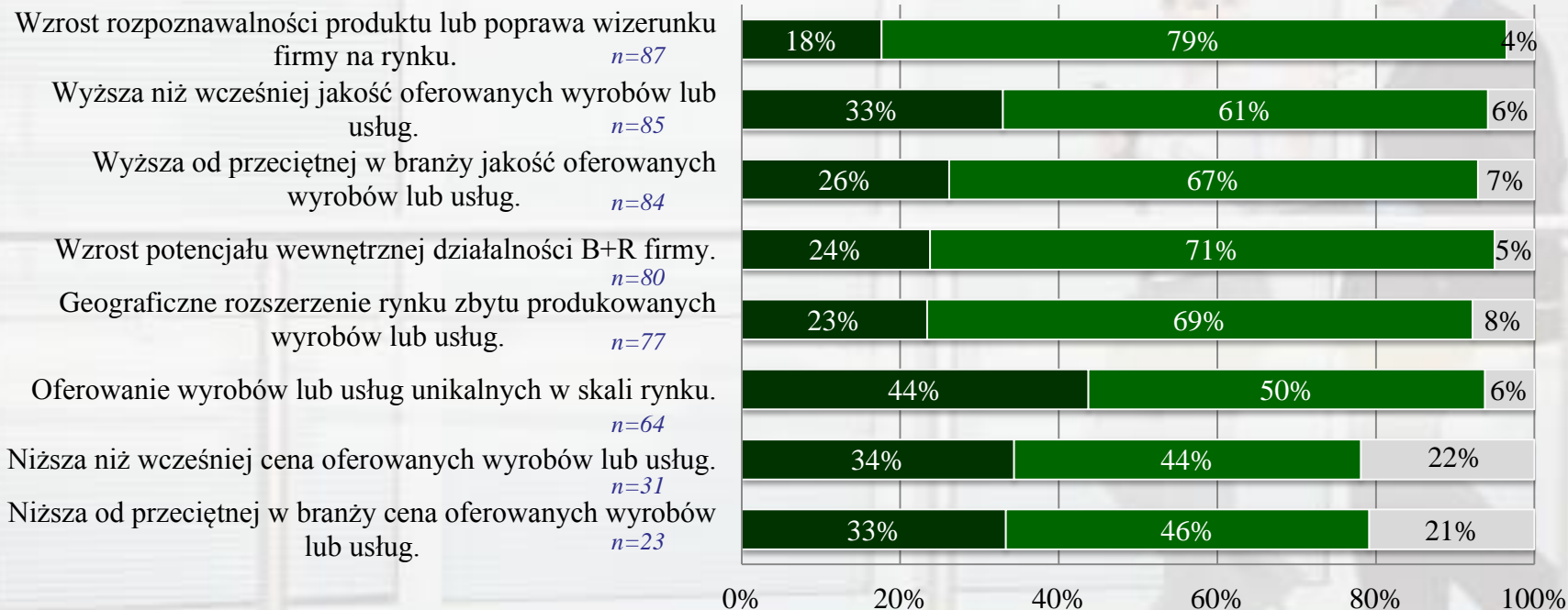

Na wykresie pokazano odsetek odpowiedzi „Tak”.

n=102

Zmiany związane z realizacją projektu (2)

A czy zmiany, które Państwo wskazali, uważają Państwo za wywołane lub wzmocnione poprzez realizację projektów dofinansowanych z Działania 4.2?

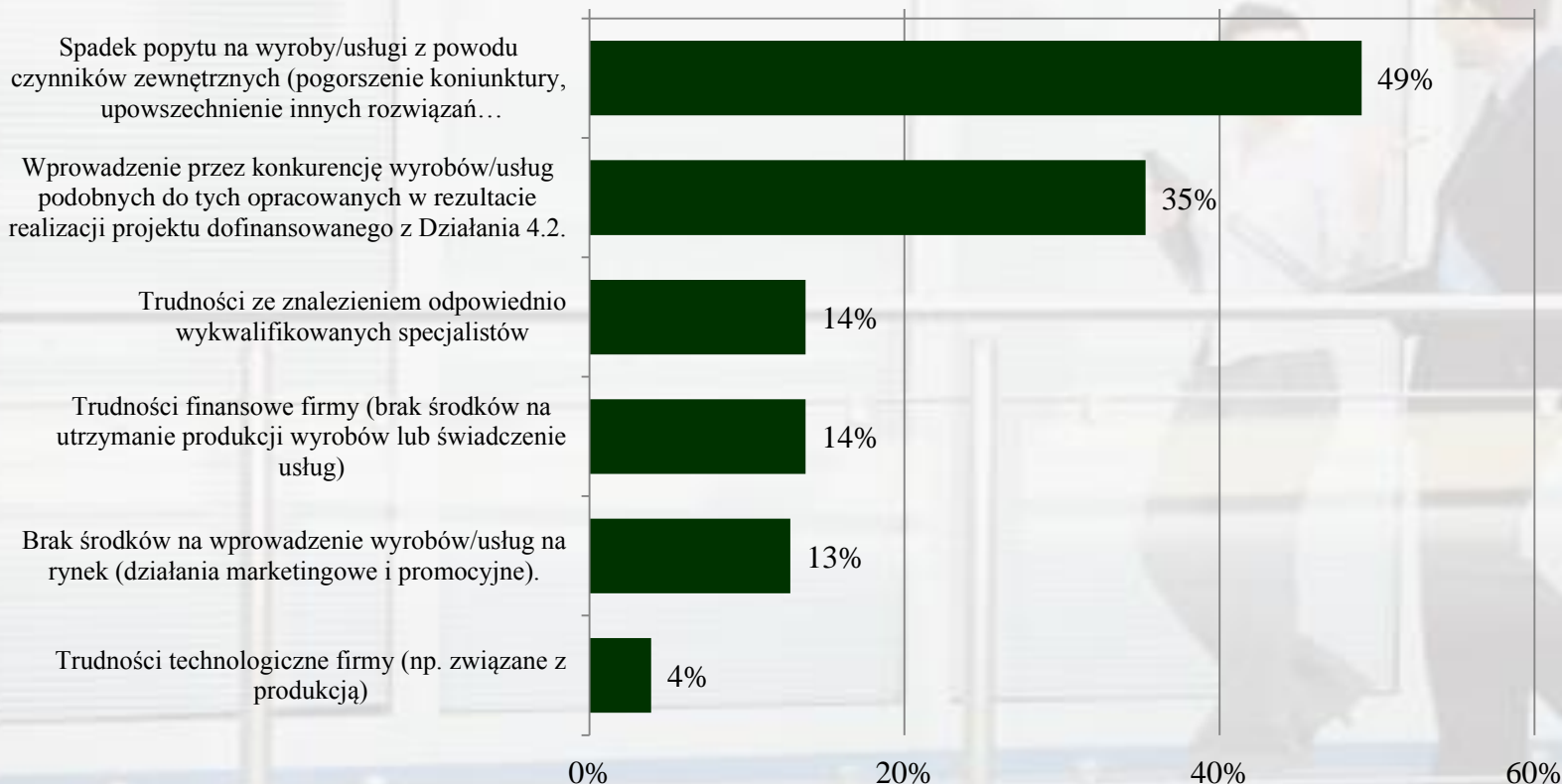

■ Wywołana ■ Wzmocniona ■ Brak wpływu

Pytanie zadawane beneficjentom, którzy wskazali, że dana zmiana nastąpiła w ich firmie.

Trudności z utrzymaniem efektów realizacji projektu

Czy widzą Państwo jakieś zagrożenia dla utrzymania efektów realizacji projektu dofinansowanego z Działania 4.2?

n=102

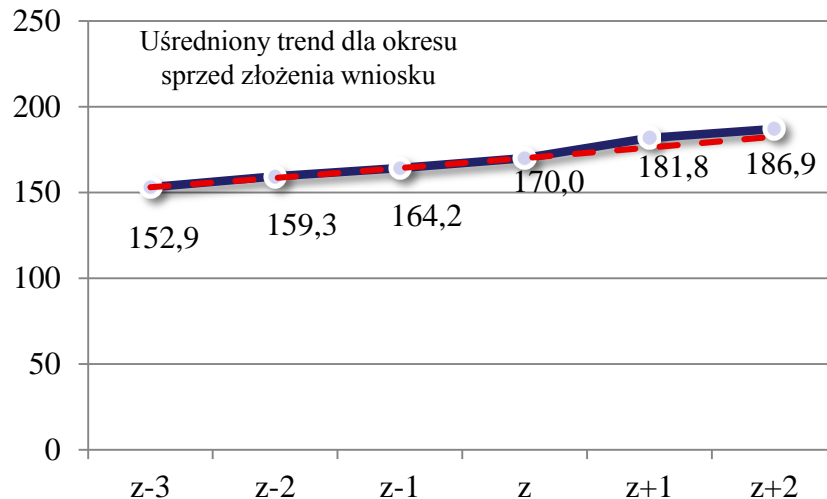

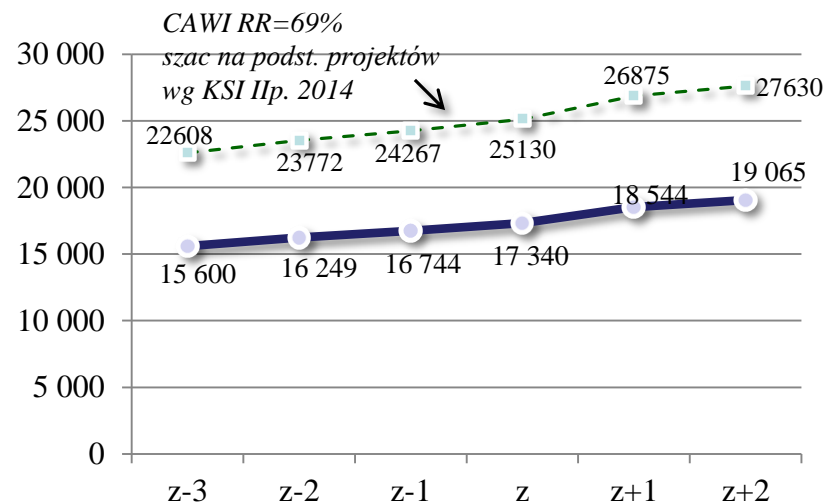
ZMIANY WSKAŹNIKÓW EKONOMICZNYCH

Wskaźniki zatrudnienia (w odniesieniu do roku złożenia wniosku o dofinansowanie)

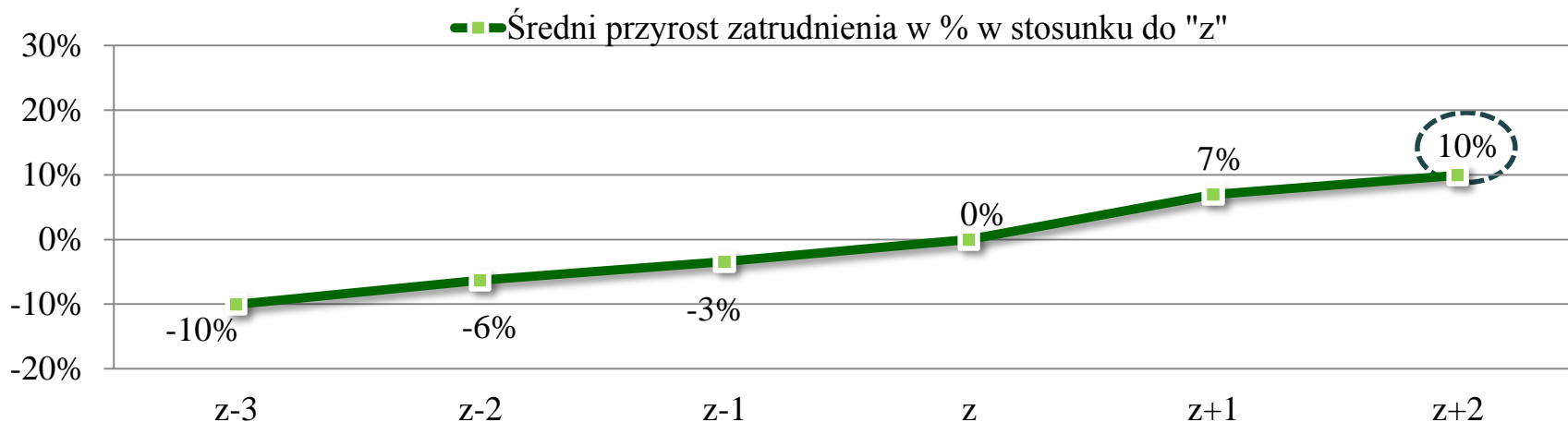
n=102

Skumulowana wartość zatrudnienia w etatach

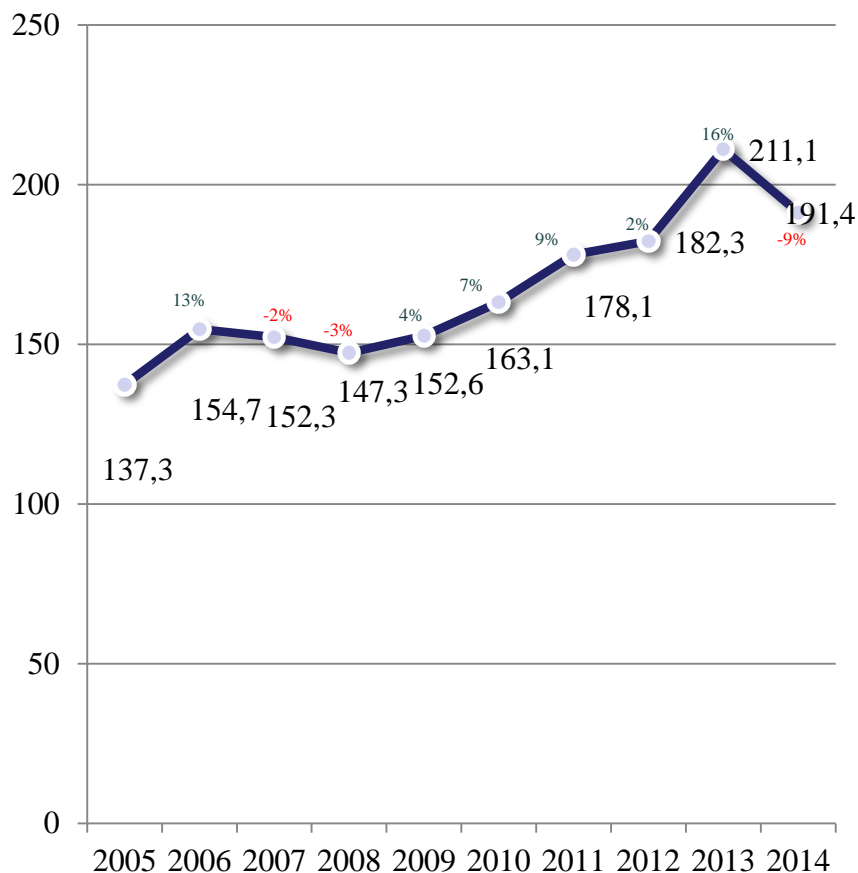
W ciągu 2 lat od zakończenia realizacji projektów w firmach beneficjentów **zatrudnienie wzrosło o 10%**, co oznacza **średni wzrost o 5 miejsc pracy**. W tym okresie **łącznie w firmach beneficjentów powstało 3 755 nowych miejsc pracy**.

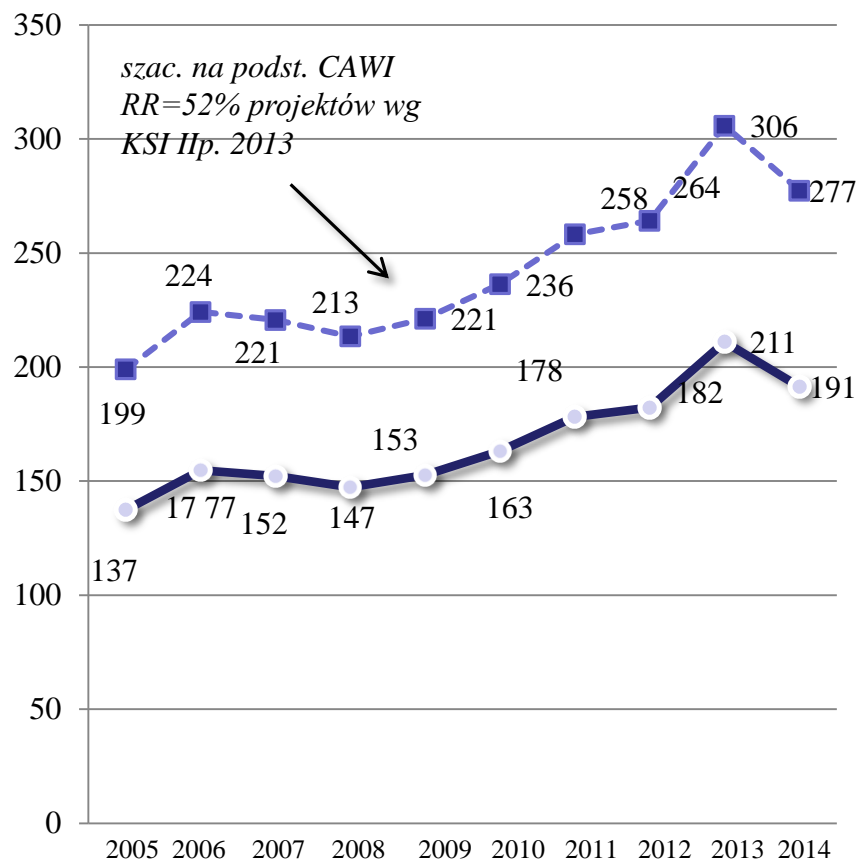
Wskaźniki zatrudnienia (ujęcie w latach)

n=102

Przeciętny poziom zatrudnienia w firmie w etatach (ujęcie w latach)

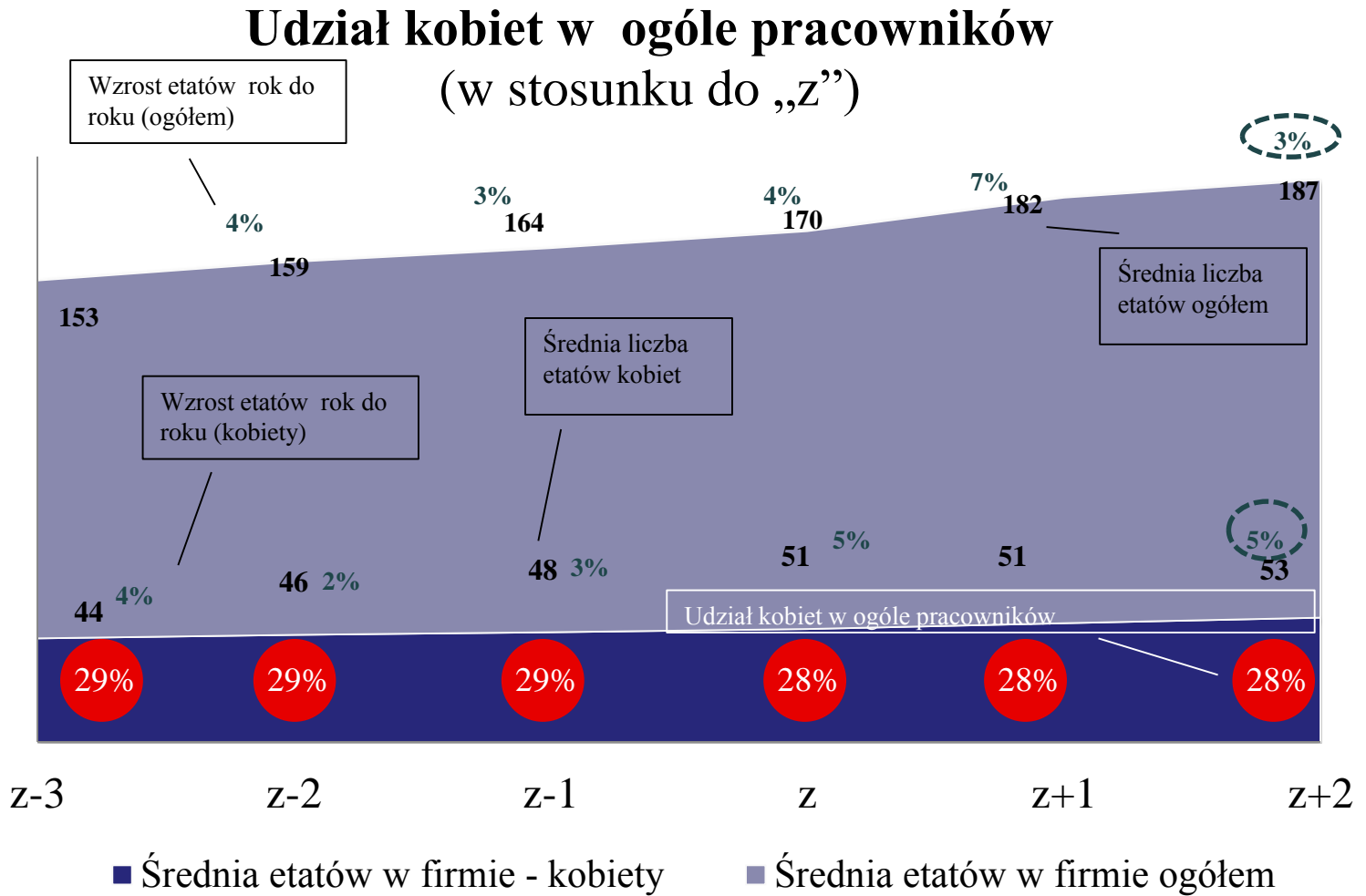

Skumulowana wartość zatrudnienia w etatach (ujęcie w latach)

Wskaźniki zatrudnienia kobiet

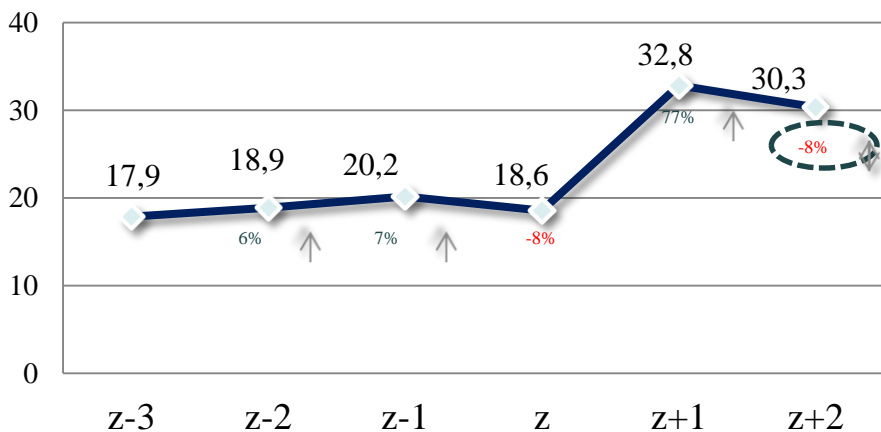
n=102

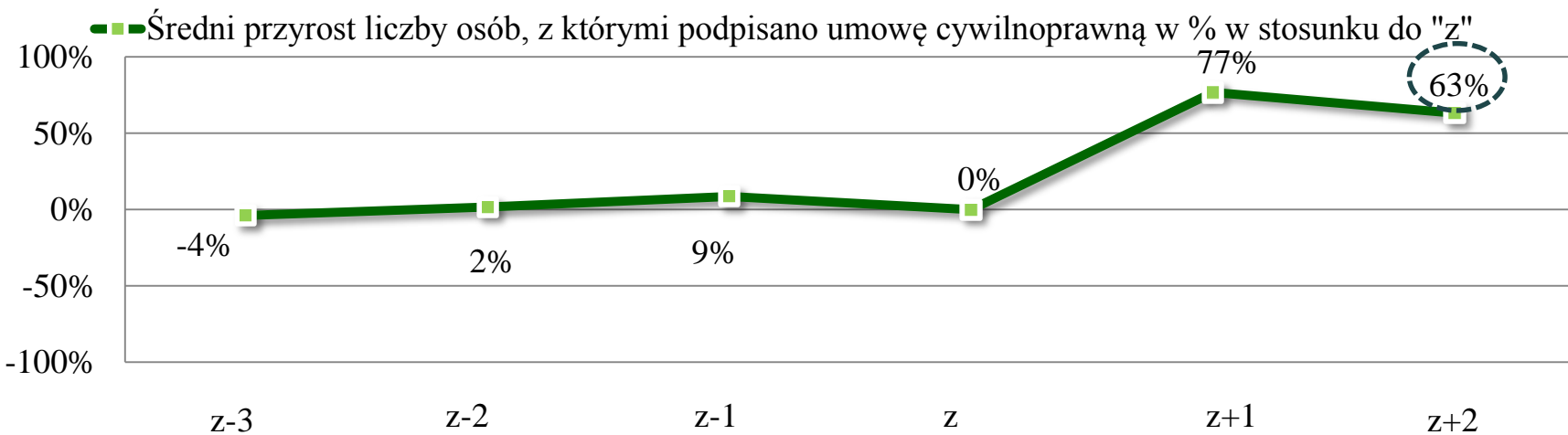
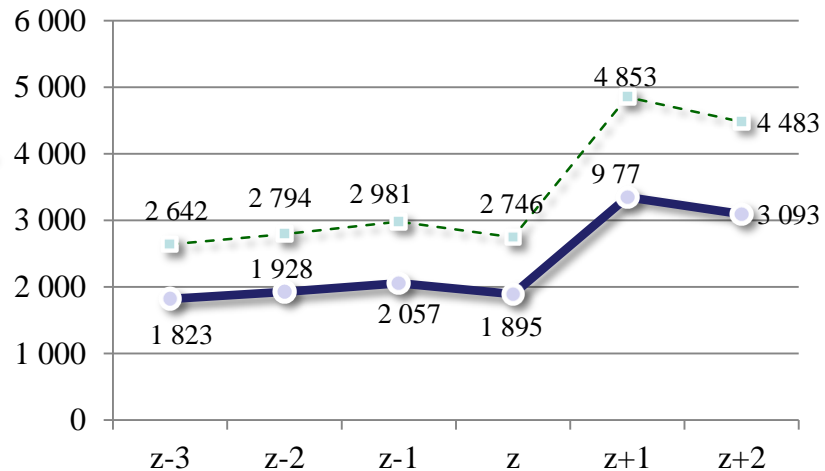
Wskaźniki zatrudnienia

n=102

Średnia liczba osób, z którymi podpisano przynajmniej 1 umowę cywilnoprawną

Skumulowana liczba osób, z którymi podpisano umowę cywilnoprawną

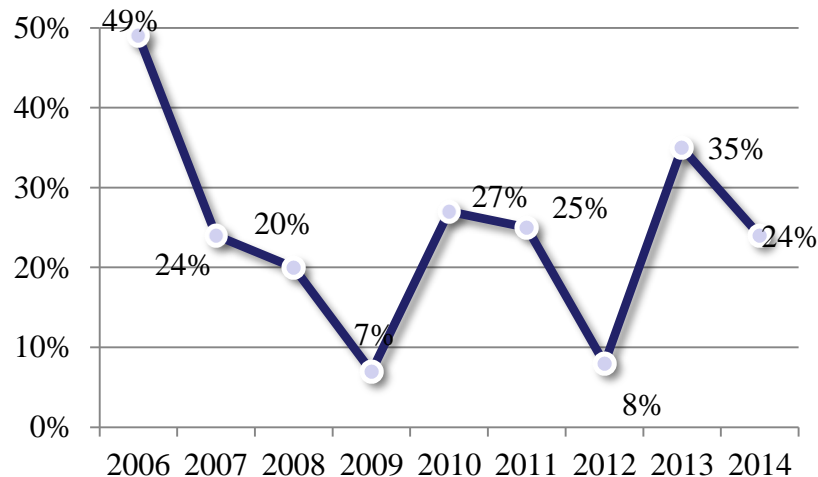
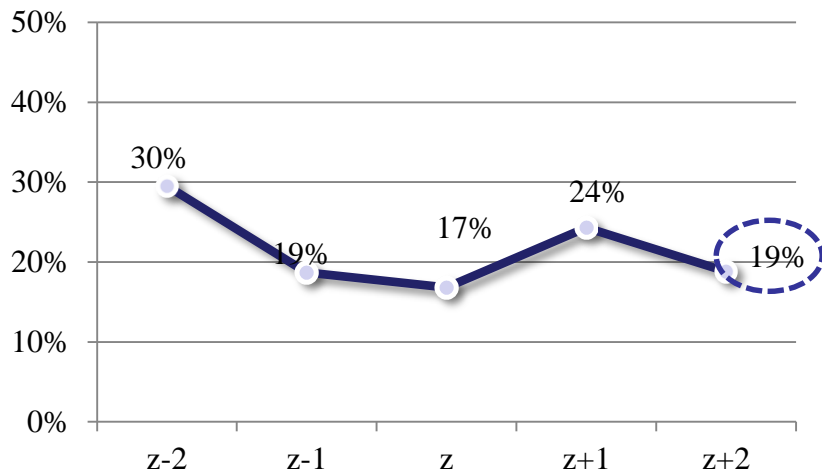

Wskaźniki finansowe (przychody)

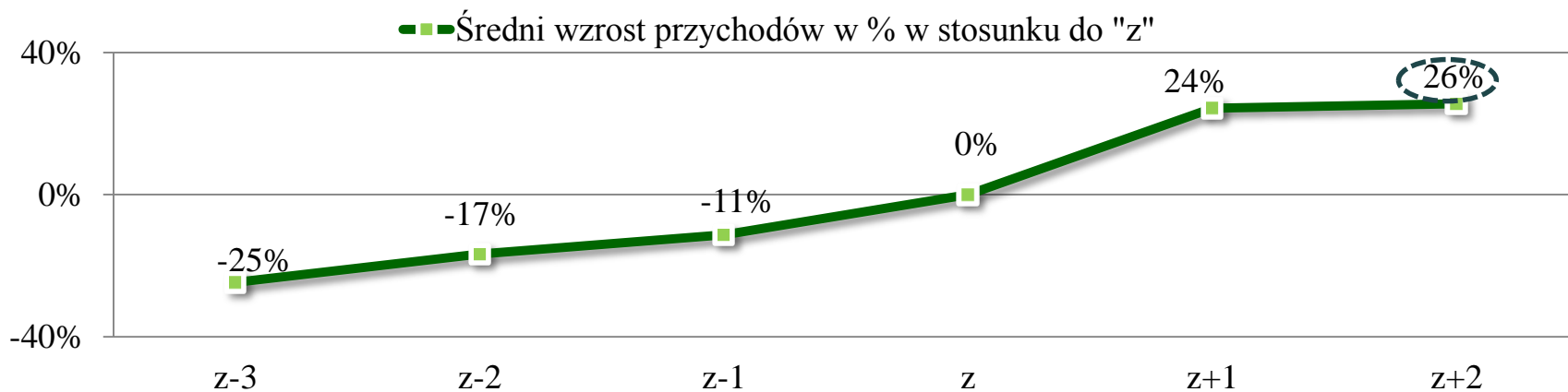
Zmiany przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów

Zmiany przychodów netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w ujęciu rocznym

$n=102$

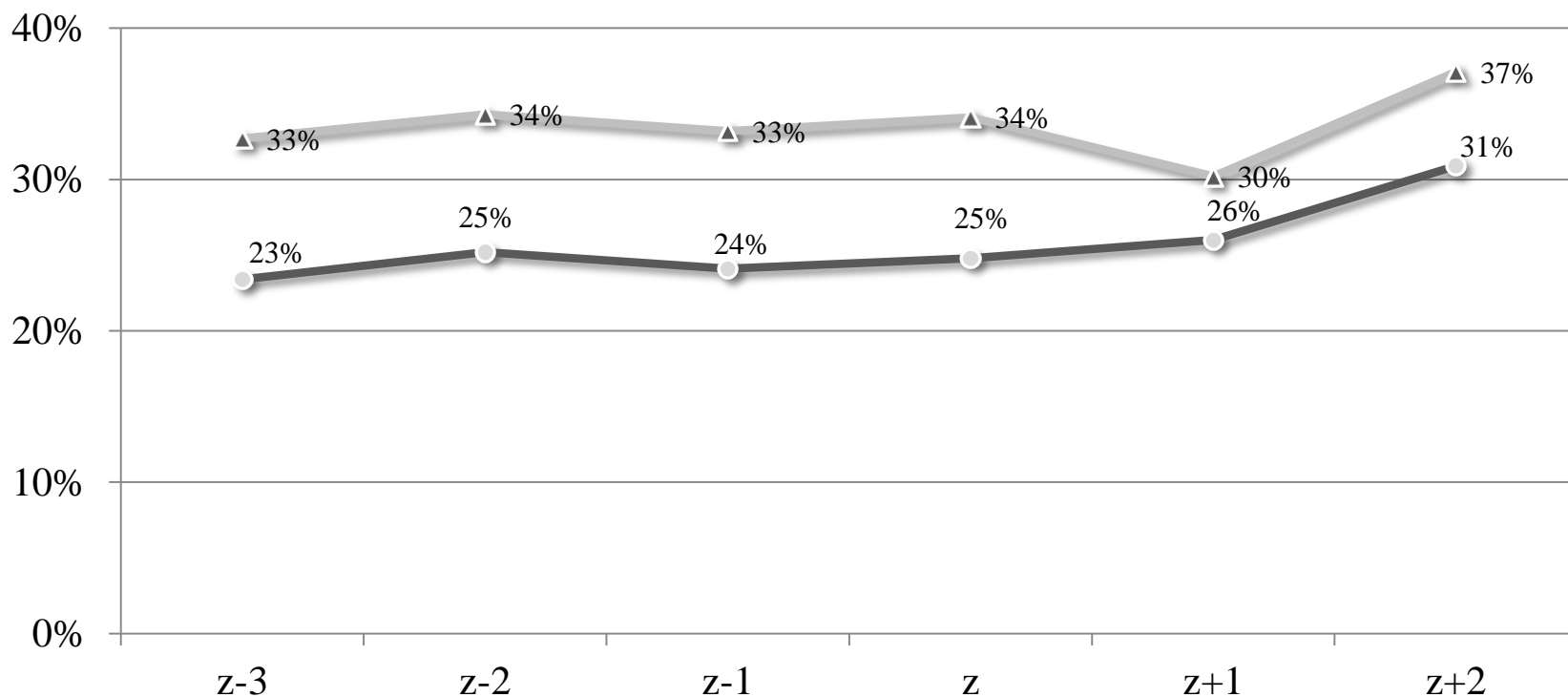
W ciągu 2 lat od zakończenia realizacji projektów w firmach beneficjentów o **26% wzrosła dynamika przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów.**

Wskaźniki finansowe (udział wybranych źródeł przychodu w przychodach ogółem)

n=102

**Udział sprzedaży na eksport, uwzględniając sprzedaż do krajów UE
(na Jednolity Rynek Europejski), w przychodach ogółem
– w stosunku do „z”**

●—Ogół Beneficjentów objętych pomiarem końcowym (n=102)

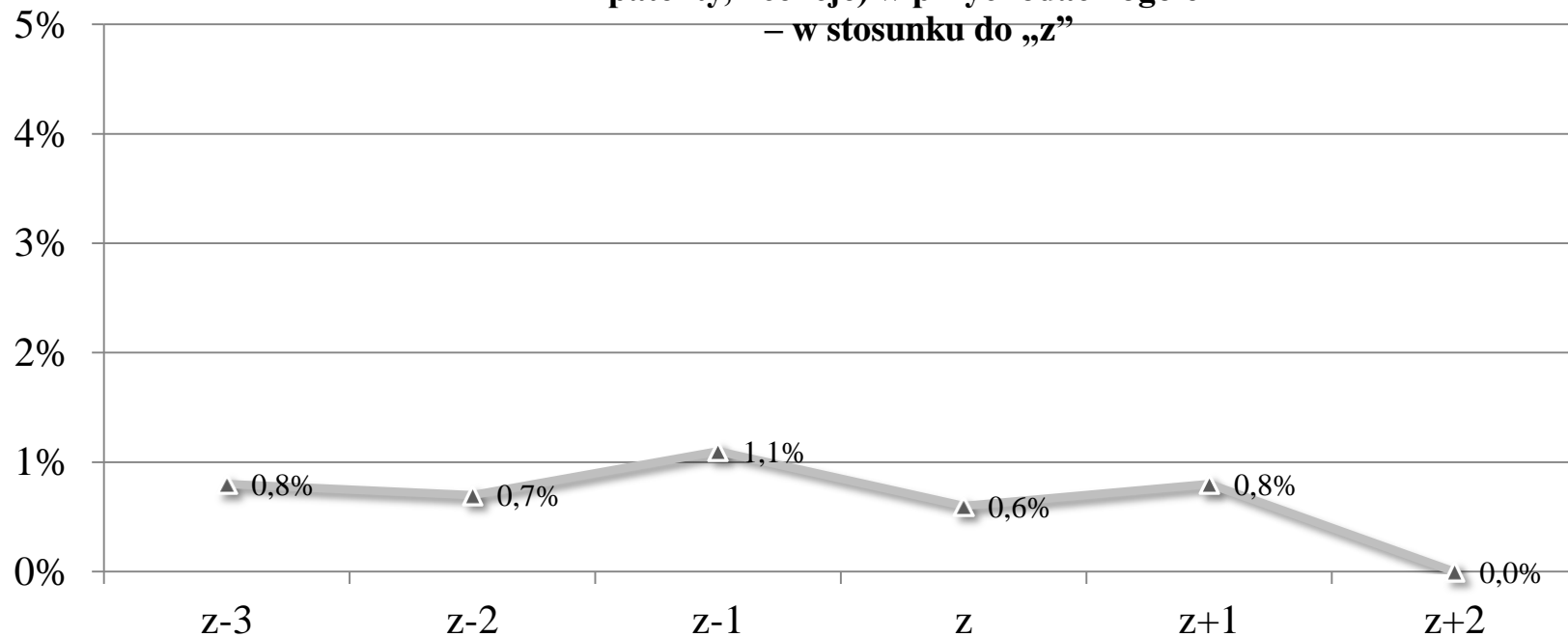
▲—Wyłącznie firmy prowadzące sprzedaż na eksport. (n=74)

Wskaźniki finansowe (udział wybranych źródeł przychodu w przychodach ogółem)

n=102

Udział przychodów netto z tytułu wartości niematerialnych i prawnych (w tym patenty, licencje) w przychodach ogółem

– w stosunku do „z”

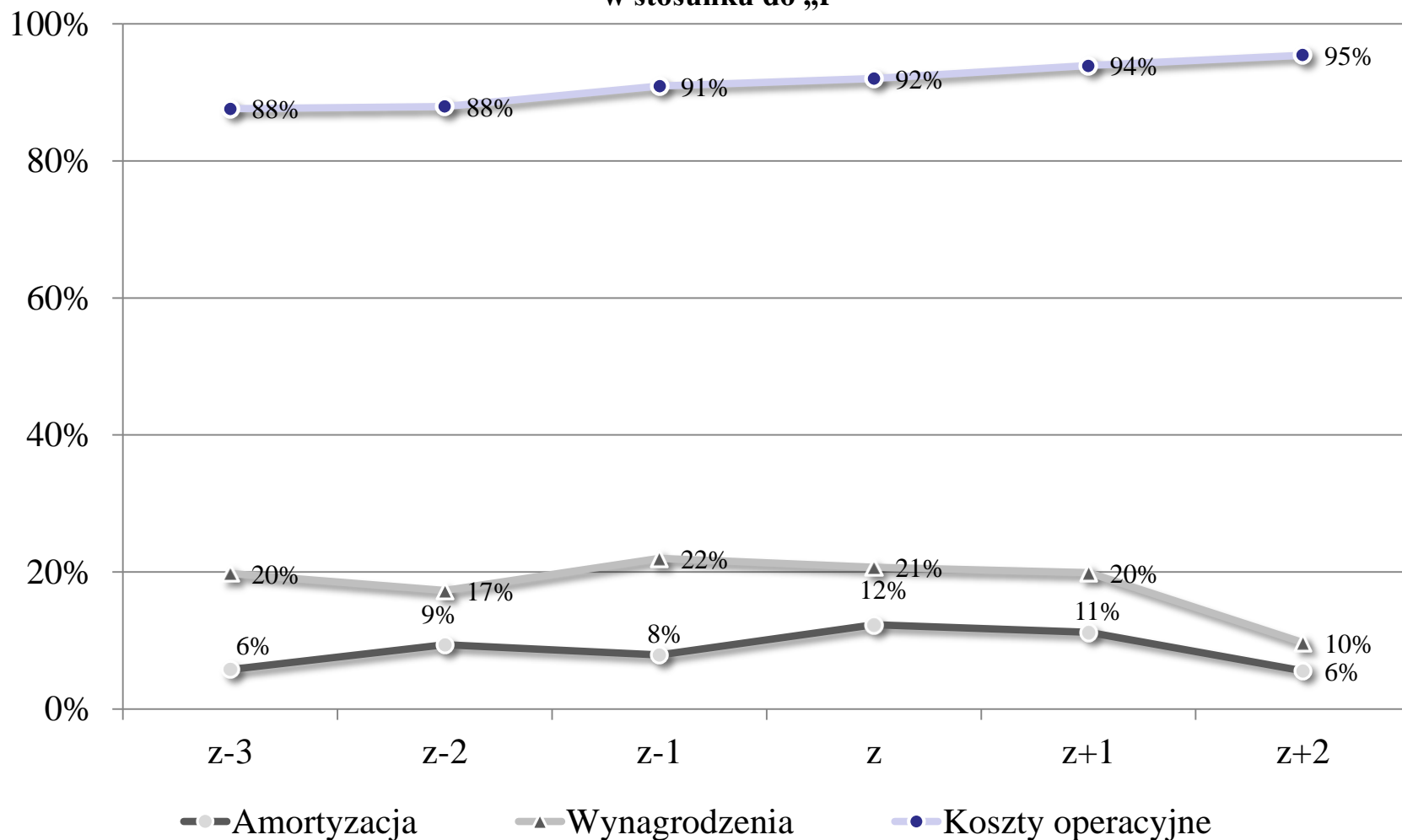
▲ przychody netto z tytułu wartości niematerialnych i prawnych (w tym patenty, licencje)

Wskaźniki finansowe (stosunek kosztów do przychodów)

n=102

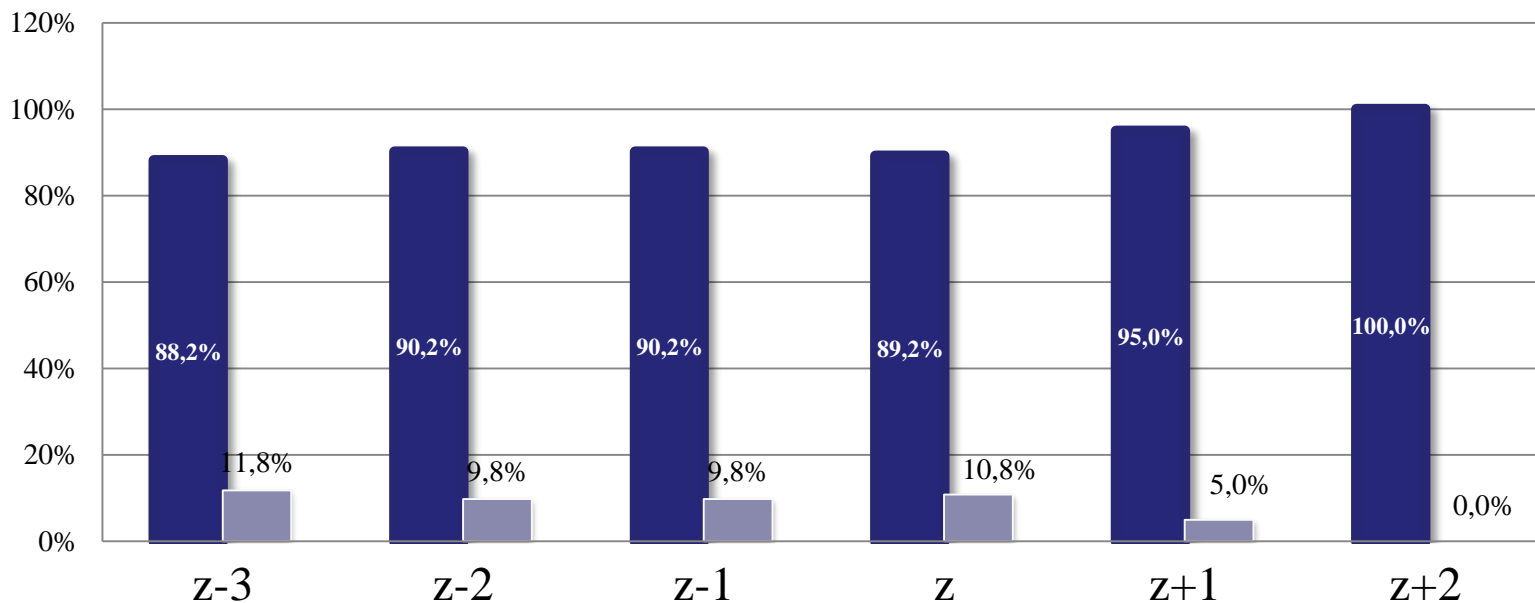
**Udział poszczególnych składowych kosztów w przychodach beneficjentów
– w stosunku do „r”**

Wskaźniki finansowe (zysk brutto)

n=102

% firm wykazujących zysk brutto
(w kolejnych latach w stosunku do roku rozliczenia projektu – „z”)

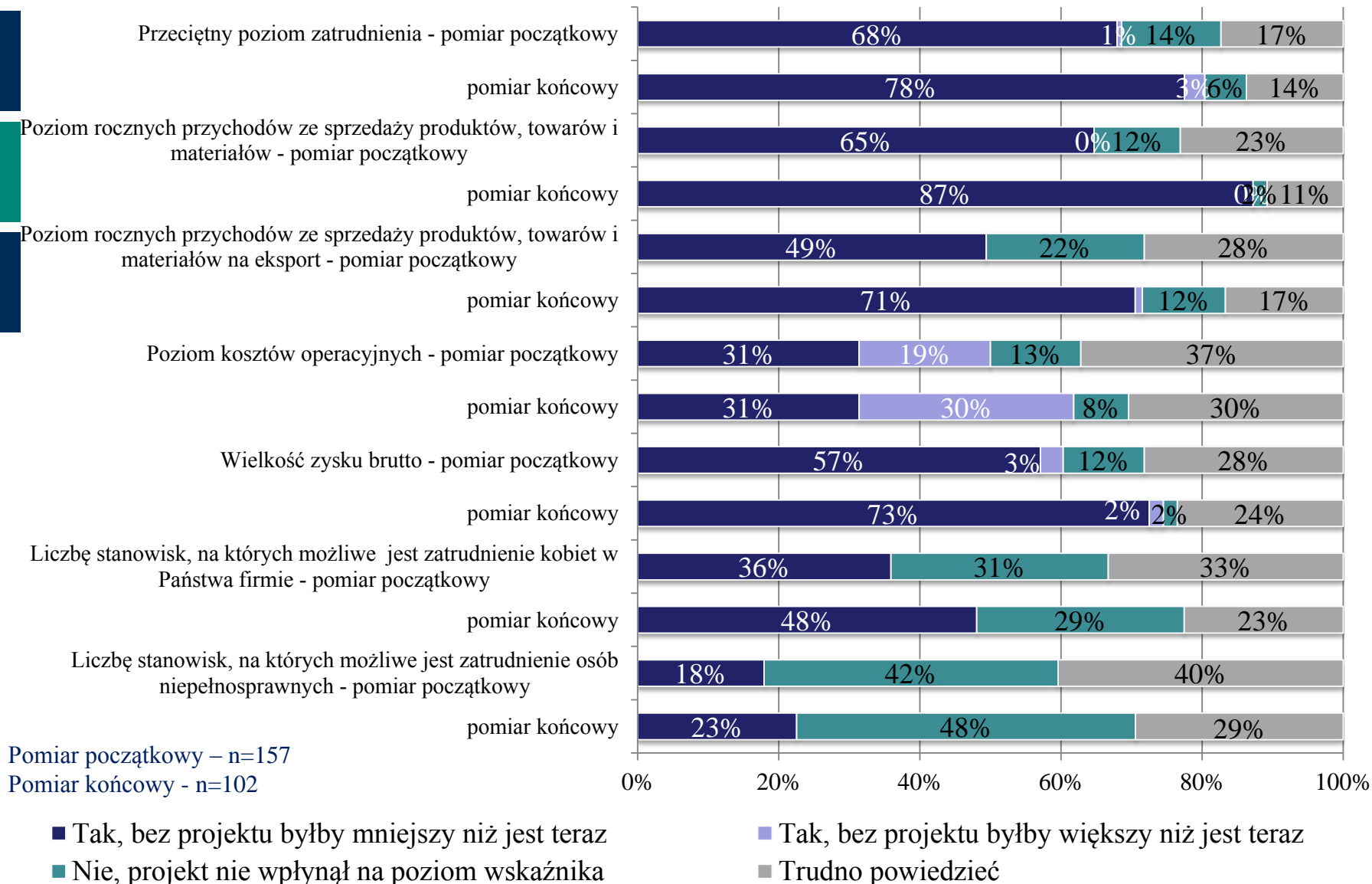
■ % firm, które nie wykazały straty

■ % firm, które wykazały stratę

Postrzeganie wpływu PO IG na sytuację ekonomiczną firmy

- podsumowanie

Czy fakt realizacji projektu dofinansowanego miał wpływ na...

Nowe miejsca pracy dzięki projektowi

Beneficjenci Działania 4.2 stworzyli średnio **trzynaście nowych stanowisk pracy (12,8)** , dzięki realizacji dofinansowanego projektu

Biorąc pod uwagę wszystkie miejsca pracy stworzone dzięki realizacji dofinansowanego projektu stworzono średnio:

- **Siedem (6,9) stanowisk pracy**, na których możliwe jest zatrudnienie kobiet.
- **Cztery (3,6) stanowiska pracy**, na których możliwe jest zatrudnienie osób niepełnosprawnych
- **Trzy (2,5) stanowiska pracy** w dziale B+R

Spośród nowych miejsc pracy, beneficjenci planują zachować średnio **dwanaście (12,1)** miejsc pracy do końca okresu trwałości projektu.

Zdaniem beneficjentów, średnio **dwanaście (12,1)** miejsc pracy uda się utrzymać w ciągu trzech lat po zakończeniu okresu trwałości